

ULUSLARARASI ÂŞIK YAŞAR REYHANÎ SEMPOZYUMU

10-11 ARALIK 2021, BURSA
-BİLDİRİLER-

Editörler

Osman Nuri Karadayı

Reyhan Keleş

Bursa, 2022

© Yıldırım Belediyesi Kùltür Yayınları

ULUSLARARASI ÂŞIK YAŞAR REYHANÎ SEMPOZYUMU

10-11 ARALIK 2021, BURSA -BİLDİRİLER-

Editörler

Osman Nuri Karadayı
Reyhan Keleş

Proje Koordinatörü

Taner Taştekin

1. Baskı Bursa, Mayıs 2022

ISBN 978-605-71075-6-5

Mizanpaj

DBY Ajans

Baskı-Cilt

Kùltür Sanat Basımevi
Matbaa Sertifikası No: 44153

YILDIRIM BELEDİYESİ

Ahmet Taner Kışlalı Meydanı No: 2 16330 Yıldırım / Bursa
444 16 02 • www.yildirim.bel.tr • info@yildirim.bel.tr

ERZURUMLU ÂŞIK REYHANÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TASAVVUF VE SÛFÎLER

Selami ŞİMŞEK*

Giriş

Nihad Sami Banarlı bir yazısında, “*Tasavvuf edebiyatı, edebiyatımızı yaratmıştır. Türk Edebiyatını vücuda getiren, geliştiren ve olgunlaştıran tasavvuftur.*”¹ demiştir. Bu sebeptendir ki tasavvufun gerek divân şiiri, gerek halk şiiri geleneğimiz üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Etkisinin görüldüğü bir diğer şiir geleneğimiz de âşık tarzıdır.

Türklerin İslâm'ı kabulünden önceki toplum hayatında önemli bir yere sahip bulunan ozan-baksı geleneğinin Anadolu'da tasavvuf ve tarikatların yaygınlaşmasıyla birlikte yerini âşık tarzı şiir geleneğine bıraktığını biliyoruz. XV. asırdan itibaren oluşmaya başlayan ve XVII. asırda teşekkülünü tamamlayan bu gelenek, gerek rüyâ, bâde gibi gelenek unsurlarında, gerekse şiir diliyle işlenen konularda tasavvufun tesirinde bariz bir şekilde kalmış, bu etki ile beraber ozanların yerini âşıklar almıştır. Anadolu'da dilinde

* Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, selamisimsek@gumushane.edu.tr

¹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, 10. Basım), 79.

sözü, elinde sazıyla diyar diyar dolaşan bu âşıklar aynı zamanda dervişlik misyonunu da üstlenmişler, ârifâne şiirleriyle halkın gönlünde taht kurmuşlardır. Burada âşıklık geleneğini oluşturan sosyo-kültürel kaynaklar arasında medrese, hanlar-kervansaraylar, kahvehânelerin yanında tekkeleri de unutmamak gerekir.² Özkul Çobanoğlu'nun da ifade ettiği gibi tekkenin tavrı olan “nasihat kapısı”nı hiçbir zaman kapatmayan daima “aralık tutan” âşık tarzı geleneğinin mensupları gerek fert ve gerekse “tarz” olarak tekke ile ilişkilerini günümüze kadar devam ettirmişlerdir.³

Osmanlı döneminde tasavvufî neş'esi ve tarikatlarla irtibatı bulunan yahut şiirlerinde tasavvufî temalara yer veren pek çok âşığın olduğu da mâlumdur. Bektâşîlik yolundan Âşık Hasan Dede, Gevherî, Gedâî; Mevlevîyye'den Âşık Ömer, Âşık Şem'î, Silleli Surûrî; Nakşbendiyye'den Erzurumlu Emrah, Tokatlı Nûrî, Âşık Şenlik, Âşık Ruhsatî; Rifâiyye'den Âşık Sümmânî, Bardızlı Nihânî; Kâdiriyye'den Âşık Seyrânî, Âşık Ceyhûnî, Âşık Kemâlî Baba; Halvetiyye'den Âşık Dertli, bunlardan tasavvufî neş'eye sahip âşıklardan tanınmış olanlardır.⁴ Şiirlerinde tasavvufî temalara yer veren âşıklar ise burada zikredilemeyecek derecede fazladır. Şöyle ki hemen her âşığın şiirinde mutlaka tasavvufî motiflerden birine, birkaçına rastlamak mümkündür.

² Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* (İstanbul: Kitabevi Yay.2009, 4. Basım), 20-21, 28-29, 35-36; Osman Nuri Karadayı, *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf* (Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 8. Osman Nuri Karadayı, “Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Tasavvufî Neşenin Âşık Tavrına Yansıması”, KTÜİFD 4/1 (Bahar 2017): 43-64.

³ Özkul Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 140.

⁴ Bu konu ve âşıklar hakkında geniş bilgi için bk. Ali Berat Alptekin - Saim Sakaoğlu, *Türk Saz Şiiri Antolojisi 14-21. Yüzyıllar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2008, 2. Basım); Karadayı, *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf*, 79-212.

XX. asırda âşıklık geleneği önemini önceki dönemlere nazaran kaybetmeye başlamışsa da yine onlarca âşık yetişmiş ve yetişmeye de devam etmektedir. Alptekin ve Sakaoğlu'nun mezkûr eserinde XX. asrın âşıkları olarak takdim edip bilgi verdiği yüz otuza yakın âşık vardır ki⁵ bunlardan birisi de Erzurumlu Âşık Reyhanî'dir.

Şimdi Âşık Reyhanî'yi daha yakından tanıyarak tasavvufî ilgisi üzerinde duralım ve ardından şiirlerindeki tasavvufî temalara ve bir vesile ile zikrettiği sûfilere geçelim.

1. Âşık Reyhanî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî ilgisi

1.1. Hayatı

1.1.1. Doğum Yeri, Tarihi ve Ailesi

Reyhanî, 1934⁶ yılında Erzurum'un Pasinler (Hasankale) ilçesine bağlı Alvar Köyü'nde -şimdi mahallesi- dünyaya gelmiştir. İran coğrafyasına bağlı Güney Azerbaycan'dan önce Kars'a, daha sonra Erzurum'un Hasankale ilçesine bağlı Alvar Köyü'ne yerleşen bir aileye mensuptur. Babası aynı köyde otlakçılık ve çobanlık yapmış Muhittin oğlu Recep Efendi, annesi Mail Ağa'nın kızı Yıldız Hanım'dır (öl. 1960).⁷

⁵ Bk. Alptekin - Sakaoğlu, *Türk Saz Şiiri Antolojisi*, 169-444. Günümüzde yaşayan halk şairleri ile ilgili Fatma Ahsen Turan'ın öncülüğünde yayımlanmış on bir ciltlik çalışma da vardır. Bk. Fatma Ahsen Turan vd., *Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri*, C. 1-11 (Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2008-2016).

⁶ Reyhanî bir şiirinde 1932 yılında dünyaya geldiğini söylemiştir: "Bin dokuz yüz otuz iki senesi/Anadan dünyaya bir hicret gördüm". Bk. Yasemin Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri* (İstanbul: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, 2021), 160.

⁷ Dilaver Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1997), 11; Erdoğan Altınkaynak, "Erzurumlu Âşık Yaşar Reyhanî'yi Anlamak", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 40 (Winter 2018), 320.

1.1.2. İsmi ve Mahlası

Reyhanî'nin asıl adı Yaşar olup, ilk kullandığı mahlas “Dertli”dir. Bu mahlası çok sevdiği Hatun adlı kızın vefatından duyduğu teessür üzerine kullanmaya başladığı ifade edilmiştir.⁸ “Reyhanî” mahlası kendisine askerlik öncesinde Hasankale’de görüşüp tanıştığı Bayburtlu Âşık Hicrânî (öl. 1969) tarafından verilmiştir. Şöyle ki Hicrânî, Erzurumlu meddâh ve şair Behçet Mahir (öl. 1988) de bulunduğu ortamda “Dertli” olan mahlasını “Reyhanî” olarak değiştirmeyi teklif etmiş, o da bunu kabul ederek şiirlerinde bu mahlası kullanmaya başlamıştır. Reyhanî, 1960 yılında ise “Yılmaz” olan soyadını mahlası “Reyhanî” ile değiştirmiştir.⁹

1.1.3. Tahsili ve Âşıklık Yoluna Girişi

Reyhanî, Horasan’da başladığı ilk tahsilini üçüncüsü sınıfta iken bırakmak durumunda kalmış, daha sonra dışarıdan yapılan imtihanlara katılarak ilk ve orta öğrenimini tamamlamıştır.¹⁰

Tevfik adındaki komşusundan temin ettiği Kerem ile Aslı hikâyesi, Emrâh ve Sümmânî ile ilgili kitapları okumakla işe başlayan Reyhanî, o sıralarda hayatının dönüm noktalarından birisini yaşamıştır. Kaynaklarda yazıldığına göre bu dönüm noktası olan hâdisе şöyledir:

Reyhanî, on iki-on üç yaşlarında iken Aşağı Tahir Hoca Köyü’nün yakınındaki Zamal Türbesi civarında bir ikinci vakti uykuya dalar. Rüyasında aralarında Nakşî-Hâlidî şeyhi, şair Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi (öl. 1956)’nin de bulunduğu yedi

⁸ Ozan Yusuf Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri* (İstanbul: Akbaş Müzik Kültür Yayınları, 2003), 13.

⁹ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 13.

¹⁰ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 11.

zâtı görür. Bu yedi zâtın birisi de Zamal Türbesi'nde medfun bulunan Göreşken Baba'dır. Reyhanî, rüyasında namaz kılmaktadır. Namazını tamamlayıp kalkacağı sırada Alvarlı Efe kolundan tutup aşağıya doğru çekerek "sükutçasına dur" der. Bu uyarı üzerine oturan Reyhanî'ye orada bulunanlar gülerler. Efe Hazretleri "çocuğu utandırmayın" diyerek Reyhanî'ye bâde uzatır. Sunulan bâdeyi içki zanneden Reyhanî, "haramdır" diyerek kabul etmez. Göreşken Baba, "mademki gönlü yoktur, vermeyin" der. Bunun üzerine Efe Hazretleri, Reyhanî'nin avucuna bir boncuk bırakır. Reyhanî, yattığı yerin yakınından geçmekte olan atların ayak sesiyle daha fazla bir şey göremeden uyanır.¹¹

Uzun zaman bu hâdisenin etkisinde kalan Reyhanî'de hastalık belirtileri görülmüş, yakınları onun aklî dengesinin bozulduğu şeklinde kanaate varmışlardır. Bunun üzerine Reyhanî, civardaki ileri gelen hocalara baktırılmış, doktora da götürülmüş, yapılan bu maddî ve mânevî tedaviler sonrasında sağlığına kavuşmuştur.¹²

Reyhanî'nin mezkûr rüya ve sonrasında yaşadığı mecâzî aşk da onun âşıklığının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır diyebiliriz. Nitekim o, rüyasını takip eden günlerde görülen ve birkaç sene devam eden aşkını on altı-on yedi yaşlarında iken açıkça dile getirmeye başlamıştır. Asıl adı Zeynep olan fakat çevresindekiler tarafından Hatun diye çağrılan, babasının hizmetkârlığını yaptığı beyin kızına gönlünü kaptıran Reyhanî,¹³ bir anlamda

¹¹ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 12; Ahmet Özgür Güvenç, "Erzurum Âşıklık Geleneğinde Alvarlı Efe Etkisi", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe)*, ed. Cengiz Gündoğdu (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 343.

¹² Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 12; Güvenç, "Erzurum Âşıklık Geleneğinde Alvarlı Efe Etkisi", 343.

¹³ Ayşe Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelenmesi* (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 2009, 16.

kendisini âşık şiirinin büyülu atmosferinde bulmuş, “kendi halinde çalıp söylediğı âşıklara ait ve anonim mahalli türküleri”¹⁴ ve kırık dökük, şiire benzeyen ilk mısraları da bu dönemlerde terennüm etmiştir. Ancak Reyhanî’nin sevdiği kız Hatun, komşu köyden birisiyle zorla evlendirilmiş, bir yıl sonra eşinden ayrılıp kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Bu durum Reyhanî’yi büyük acılara sürüklenmesine yol açmıştır.¹⁵

1.1.4. Evliliğı ve Çocukları

Reyhanî, yirmi yaşında iken Sarıkamış’ın Balabantaş (Keçesor) Köyünden Rabia Hanım’la evlenmiştir. Reyhanî’nin bu eşinden Mansur, Meryem, Yasemin, Leyla, Hülya, Yüksel ve Ozan isimlerinde dört kız, üç erkek çocuğı dünyaya gelmiştir. Hayatta olan çocuklarından Mansur ve Ozan’ın saz çalıp şiir söyleyebildiğı, Yasemin’in ise şiir yazdığı kaydedilmektedir. 1995’te vefat eden oğlu Yüksel’in ise ileri düzeyde saz çaldığı ve âşık tarzı şiir geleneğini farklı bir yorum ve üslupla sürdürdüğü kaydedilenler arasındadır.¹⁶

Burada yeri gelmişken hemen belirtelim ki Reyhanî, 1968 yılında Konya Âşıklar Bayramı’na âşık olarak katılan ve “Sarıcakız” mahlasıyla şiirler söyleyen Eskişehirli İlkın Manya (d. 1948-) ile tanışmış, önce meslektaşlık düzeyinde başlayan ilişkileri 1970 yılında evliliğe dönüşmüş ancak bu evlilik uzun sürmemiş ve bir yıl sonra ikinci eşinden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁷

¹⁴ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, c. 4 (İstanbul: TEV Yayınları, 1991), 713.

¹⁵ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 12.

¹⁶ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 12; Dilaver Düzgün, “Yaşar Reyhanî’nin Hayatı ve Eserleri”, *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 13.

¹⁷ Düzgün, “Yaşar Reyhanî’nin Hayatı ve Eserleri”, 15.

1.1.5. Âşıklık Faaliyetleri

Dedeleri Tufan ile Âşık Şahverî de âşıklık geleneğinden gelen Reyhanî çocukluk çağlarında şiir söylemeye başladığı gibi saz ile tanışması da bu dönemde olmuştur. Bir bakıma sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiştir.¹⁸ Nitekim babası Recep Efendi ile birlikte gittikleri Sarıkamış'ın İslamsor Köyü'ndeki bir tanıdığından kavak ağacından yapılmış eski ve kırık bir saz almış, köyüne döndükten sonra saza benzeyen bu eski tahta parçasına ince elektrik kablolarını bağlayarak onunla oyalanmaya başlamıştır. Bu dönemlerde köyü Alvar'a dönen Reyhanî, Hasankale adıyla da anılan Pasinler ilçe merkezinde Doğu Anadolu'nun güçlü âşıklarının fasıllar yaptığı kahvehânelerin müdavimi olmuş, dikkatli bir dinleyici olarak yerini almıştır. Reyhanî, burada Bayburtlu Hicrânî, Yusufelili Ali Huzûrî, Sarıkamışlı Durusun Cevlânî, Kağızmanlı Cemal Hoca, Murat Çobanoğlu'nun babası Karşı Âşık Gülistan, Posoflu Müdâmî, Ardanuçlu Efkârî gibi meşhur âşıklarla tanışma imkânı bulmuştur.

Ankara Etimesgut'ta 1955-1956 yıllarında askerlik yaptığı günlerde yazmaya ve söylemeye devam eden Reyhanî, Ankara'da Behçet Kemal Çağlar'ın da hazır bulunduğu bir topluluk önünde yapılan âşıklar yarışmasına katılmış, "Aman Erzurum" redifli şiiri beğeniyle karşılanmıştır. Ayrıca askeri olduğu tugay için yazdığı şiiri, Kore Destanı ve bir askerin ölümü üzerine yazdığı ağıt ile dikkatleri üzerinde toplamıştır.

Reyhanî askerlik dönüşünde Alvar Köyü'nden Erzurum merkeze taşınmış, Yukarı Habip Efendi Mahallesi'ne yerleşmiştir. Erzincankapı'da bulunan Bingöl Kahvesi ile Gölbaşı semtinde faaliyetlerini sürdüren Müştak'ın ve Kompostu'nun kahvehânelerinde,

¹⁸ Umay Günay; *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 5.

ayrıca Mahallebaşı ve Tebrizkapı'daki kahvehânelerde saz çalıp şiir söyleyerek, hikâye anlatarak programlar yapmıştır. Erzurum'da iyiden iyiye kendisini gösteren Reyhanî, ustası Hicrânî ile beraber İspir, Bayburt, Erciş, Van ve Ahlat'a giderek âşık tarzı şiir geleneğini yakından tanımış ve dönemin önde gelen âşıklarıyla karşılaşma fırsatını yakalamıştır.

Reyhanî, âşık kahvehanelerine gidip sanatını icra ettiği gibi aynı zamanda kendisi de âşıklar kahvehânesi açmıştır. Nitekim 1976'da Erzurum merkezde Gölbaşı semtinde Gümüşhaneli Âşık Nuri Çırağî ile birlikte bir âşıklar kahvehânesi açmış, aynı yıl içinde kuruluşunu gerçekleştirdiği Erzurum Halk Ozanları Kültür Derneği'nin başkanlığını 1989 yılına kadar yürütmüştür.¹⁹

1.1.6. Ustaları, Etkilendiği ve Etkilediği Âşıklar

Reyhanî, ustaları Bayburtlu Âşık Hicrânî ve Sarıkamışlı Dur-sun Cevlânî'den²⁰ başka en çok Nihânî, Cemal Hoca, Huzûrî, Turan Şahbaz (Mihmânî)'dan etkilendiğini belirtmiştir. Bilhassa Âşık Turan Şahbaz'la uzun yıllar birlikte olmuş ve onun âşıklık konusundaki tecrübelerinden istifade etmiştir. Reyhanî'nin hikâyeciliğinde ise Tuylu Fazıl Dede, Nalbant İshak ve Behçet Mahir'in etki ve katkısının olduğu ifade edilmiştir.²¹

Günümüz âşıklarının hemen hepsi Reyhanî'den bir şekilde etkilenmişlerdir. Firgânî, Merâmî, Nafiz Yıldız, Rahim Sağlam, Laçın Aladağlı, onun bizzat çıraqlığını yapmış âşıklardır.²² Muhlis

¹⁹ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 13 vd.

²⁰ Metin Özarslan, *Erzurum'da Âşıklık Geleneği* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2001), 121-122.

²¹ Düzgün, "Yaşar Reyhanî'nin Hayatı ve Eserleri", 23; Özarslan, *Erzurum'da Âşıklık Geleneği*, 121-122.

²² Özarslan, Reyhanî'nin hiç çıraık yetiştirmediği halde elliye yakın genç âşığın kendisine usta olarak onu gösterdiğini belirtmektedir. Bk. Özarslan, *Erzurum'da Âşıklık Geleneği*, 385.

Denizer²³ ve Bayburtlu Kul Osman da onun yetiştirdiklerindedir.²⁴ Merâmî ve Fîrgânî'nin mahlasları bizzat Reyhanî tarafından verilmiştir. Reyhanî'nin, Âşık Murat Çobanoğlu'na da mahlasını kendisinin teklif ettiğini belirtmiştir.

Burada ayrıca Reyhânî, kızı Yasemin'in şiir yazdığını, oğlu Yüksel'in saz çalıp söylediğini ve damadı Feramuz Şahbaz'ın da hem kendi babasından, hem de kayınpederinden gelen tesir ile şiirle bağ kurduğu, okuyup yazdığı belirtmek gerekir.²⁵

1.1.7. Yaptığı Görevler

Âşıklığı bir meslek olarak gören ve geçimini bununla sağlamaya çalışan Reyhanî, 1967 yılında Erzurum Belediyesi'nde memur olarak çalışmaya başlamışsa da bu görevini uzun süre devam ettirememiş, bir yıl kadar yaptığı zabıta memurluğundan, halk ozanlığının bir gereği olarak sık sık Erzurum dışına çıkmak istemesi ve her çıkışta karşılaştığı izin problemi sebebiyle istifa etmek durumunda kalmıştır.²⁶

1.1.8. Yurtiçi ve Yurtdışı Seyahatleri

Reyhanî, ülkemizin Hakkâri şehri dışında hemen bütün bölgelerini gezmiş ve buralarda çeşitli programlara katılmıştır. Çok sayıda yurt dışı seyahati de gerçekleştiren Reyhanî'nin gittiği yurt dışı ülkeleri alfabetik olarak şunlardır: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İran, İsveç, İsviçre, Kazakistan, Kırgızistan,

²³ Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 17.

²⁴ İlhan Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırk Saz* (Konya: Dizgi Ofset, 2006), 344.

²⁵ İsmail Bingöl, "Yaşamayan Efsane: Âşık Yaşar Reyhanî", *Ölümüünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 38.

²⁶ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 14.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Macaristan, Norveç, Suudi Arabistan, Türkmenistan.²⁷

1.1.9. Aldığı Ödüller

XX. asrın en önde gelen âşıklarından biri olan Reyhanî, katıldığı bütün yarışmalarda önemli dereceler kazanmış, plaket, şilt, takdîrname ve başarı belgeleriyle ödüllendirilmiştir. ABD'nin Michigan Üniversitesi bünyesinde yer alan Orta Doğu ve Kuzey Afrika Araştırmaları Bölümünde 1992 yılında verilen fahri öğretmenlik belgesi bunlardan birisidir.

Kızı Yasemin Şahbaz'ın verdiği bilgiye göre Reyhanî, katılmış olduğu yirmi dört Âşıklar Bayramı Yarışması'nın yirmi ikisinde birinciliğe ulaşmış, şiirleri ders kitaplarında yer almış, birçok kişi tarafından ezberlenmiştir.²⁸

1.1.10. Vefatı ve Kabri

1989'da²⁹ çok sevdiği memleketi Erzurum'dan bir takım sebepler nedeniyle ayrılarak Bursa'ya yerleşen ve buradan sanat faaliyetlerini yürüten Reyhanî, 1998 yılında geçirdiği felç rahatsızlığı nedeniyle uzun süre tedavi görmüştür. Bu süre zarfında sanatını icra etmekte zorluk çeken Reyhanî, 10 Aralık 2006 tarihinde Bursa'da vefat etmiş ve Değirmenönü Mahallesi Merkez Câmii'nde kılınan ikindi namazını müteakip Yıldırım ilçesindeki Değirmenönü Mezarlığı'na defnolunmuştur.³⁰

²⁷ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 15; Polatoğlu, *Mızrabın İstirabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 15.

²⁸ Gamze İspirli, "Reyhanî Erzurum Sevdalıydı", *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 73-74.

²⁹ Ayşe Aşır onun 1991 yılında Erzurum'da Bursa göç ettiğini belirtmektedir. Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 21.

³⁰ Düzgün, "Yaşar Reyhanî'nin Hayatı ve Eserleri", 15; Bingöl, "Yaşama-yan Efsane: Âşık Yaşar Reyhanî" 37; Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 21, 24.

2. Eserleri

Yine kızı Yasemin Şahbaz'ın verdiği bilgiye göre Reyhanî'nin iki yüz elli kaset, yetmiş dört plak, on bir kitabı vardır.³¹ Türk Folklor, Tarla, Bayrak, Soluk, Pınar, Töre, IMC, Çağrı, Türk Halk Edebiyatı ve Milli Kültür gibi kültür-sanat-edebiyat dergilerinde şiirleri yayımlanmıştır.³² Onun “Yarım Aşk” isimli bir senaryo, “Susuz Yolcu” adlı bir oyun da kalem aldığı belirtilmektedir.³³

Reyhanî'nin şiirleri ile ilgili birçok lisans bitirme tezi hazırlanmış gibi,³⁴ birçok araştırmacı tarafından da bir araya getirilmek suretiyle yayımlanmıştır. Hikmet Barlıoğlu tarafından *Alvarlı Reyhanî Dîvânı* (1964), Ali Galip Tutar tarafından *Âşık Reyhanî Böyle Bağlar* (1966), Dilaver Düzgün tarafından *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler* (1997), Ozan Yusuf Polatoğlu tarafından *Mızrabın İstirabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri* (2003), İlhan Yardımcı tarafından *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras-Kırık Bir Saz* (2006) ve Yasemin Sarıkaya Karaca tarafından da *Âşık Yalar Reyhanî Hayatı-Şiirleri* (2021) bunlardan tespit edebildiklerimizdir.

³¹ İspirli, “Reyhanî Erzurum Sevdalıydı”, 73-74. İlhan Yardımcı'ya göre Reyhanî'nin 250 kaset, 50 plak, 4 kitap ve 1 film senaryosu vardır. Bk. Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 60, 312. Muhammed Gündüz bu dört kitabın ismini *Alvarlı Reyhanî Divanı* (1962), *Böyle Bağlar* (1966), *Kervan* (1988), *Şu Tepenin Arkasında* (1997) olarak vermektedir. Bk. Muhammed Gündüz, “Reyhanî: Dertli Âşık”, *Türk-Bilim International Journal of Social Sciences*, 1 (2017), 6.

³² Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 31.

³³ Gündüz, “Reyhanî: Dertli Âşık”, 6.

³⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 26-27; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 8-10, 64.

3. Tasavvufla İlgisi ve Mürşidi

Reyhanî'nin tasavvufla ilgisi ve mürşidi hususuna gelince, bugüne kadar konuyla ilgili olarak lehte ve aleyhte bir takım görüşler ortaya konulmuştur.

Bu hususta öncelikle onunla uzun yıllar birlikte yaşamış eşi Rabia Hanım'ın söylediklerine kulak vermek gerekir: Onun verdiği bilgiye göre Reyhanî, felç geçirmezden önce hacca gidip gelmiştir. Doğduğu köyün meşhur âlim ve sûfîlerinden Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi'nin dizi dibinde oturmuş ve sözleri hep Hak'tan yana olmuştur. Reyhanî, Allah adının anılmadığı meclislerde oturmamış, köyleri dolaşırken, nerede cami yapıyor, okul inşaatı var ise yardım etmiştir. Cebinde parası yoksa saziyla kazandığını orada bırakıp gelmiştir. Nitekim onun şiirlerinde Allah aşkı bir tema olarak hep işlenmiştir. *"Bu gönlüm âşık/ Dilde dolaşık/ Kalbimde ışıık/ Sübhan aşkına"* diye başlayan şiiri *"Reyhanî oldum/ Bir elem buldum/ Sazımı aldım/ Canan aşkına"* diye bitmiştir. Bir şiirinde de Allah'a şöyle yalvarmıştır: *"Bir gün okununca cümlesi âşıkların/ Yunusların arasında kayıp eyleme beni"* Bir gün Bursa Cumalıkızık Köyü'ndeki evinde, zor duyulur bir sesle: *"Âşıklık, Yûnus Emre'den sonra bitti. Onun adının anıldığı yerde biz konuşamayız. Buna hakkımız yoktur."* demıştır. Reyhanî'yi farklı kılan da budur. O, Allah aşkından, tasavvuftan uzak bir geleneği tasvip etmemiştir.³⁵

Bursa'da Reyhanî'yi tanıyan araştırmacı-yazarlardan İlhan Yardımcı da bu konuda kendisinden aldığı bilgileri şöyle dile getirmektedir: *"Muhammed Lutfi Efendi'nin zaman zaman sohbetlerine katılan Reyhanî, Hazretin irşad ve edebî özelliklerinden yer yer istifade etmiş, şiirlerini kendisine okumuştur."*³⁶

³⁵ Ülkü Özel Akagündüz, "Canım Cânân'ındır Edem İade.", *Ölümüünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 70.

³⁶ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 115-116.

Reyhanî'nin damadı Feramuz Şahbaz ise kendisiyle yaptığımız görüşmede Alvarlı Efe'nin babası Turan Şahbaz'a onunla ilgili olarak şunları söylediğini belirtmektedir: “*Bu ezâzil çocuk, bunun elinden tut, âşık olacak.*”³⁷ Yine bu hususta Reyhanî'nin çıraklarından sayabileceğimiz Âşık Temel Turabî de tarafımıza bilgi vermiştir ki şöyledir: “*Alvarlı Efe ustam Reyhanî'nin sırtını sıvazlamış, ona dua da bulunmuştur.*”³⁸

Esasen ömrünün son yıllarında kendisini daha takva bir hayata ve daha fazla ibâdete veren Reyhanî,³⁹ bir dörtlüğünde tasavvuf yoluna girip, bir kâmile kapılanıp, bu yolda ilerleyip, ümmî bir ârif olmayı arzulayıp, buna nâil olamadığını ifade etmişse de özellikle “Efendim” başlıklı şiirinde, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilikle ilgili dizelerinde tasavvuf yolunda muhiblik, derişlik düzeyinde bir bağının olduğu göstermiştir:

*Ölmeden evvelâ ölmek var imiş,
Okuyup yazmadan bilmek var imiş,
Mürşit kapısına gelmek var imiş,
Dost kapısını çalmadığıma yandım. (91)*⁴⁰

*Üstadın eli öpülür,
Nakşından hisse kapılır,
Yıkık duvarlar yapılır,
Bu bir imardır efendim*

...
*Reyhanî azmîle yürür,
Mürîr mürşidini görür,
Biri alır, biri verir,
İşi timardır efendim (158)*

³⁷ Kişisel Görüşme, 10 Aralık 2021.

³⁸ Kişisel Görüşme, 10 Aralık 2021.

³⁹ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 324.

⁴⁰ Bu çalışmadaki birçok şiir Yasemin Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri* (İstanbul: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, 2021) adlı çalışmadan alınmıştır. Bu kaynaktan alınan şiirlerin sayfa numaraları metin içerisinde parantez “()” ile verilmiştir.

*Biz Bektâşî bendesiyiz
Hiç kendimizi övmeyiz
Biz benliğin ötesiyiz
Mürâiye dost demeyiz. (112)*

Çünkü Reyhanî, erenler yolunun kölesi olmuştur ve onu bu yoldan kimse alıkoyup vazgeçiremez:

*Erenler yolunun kölesiyim ben
Bizi bu alandan kimse silemez
Dost yoluna kurban ruh ile beden
Bu sevgiyi candan kimse silemez (232)*

Hâl böyle olmakla birlikte Reyhanî, bir mürşide bağlanıp ondan el aldığını, bu yoldan feyizlendiğini, bu yolun sırlarına sahip bulunduğunu bir şiirinde şöyle ifade etmiştir:

*Bu âlemden bir günahkâr kul ararsan gör beni
Yıllar yılı çiğnenmiş yol ararsan gör beni
Sen beni dışardan görüp aldanma lezzette mi
Dışarısı zehir içi bal ararsan gör beni*

*Erenler şahına meftun mülkünün mazharı ben
Sırrını mahfuz tutarım mecazın ızharı ben
Damla-i aşka susamış çeşminin pınarı ben
İş bu yolda sanat ehl-i ararsan gör beni*

*Bilinmez bundan ötesi dergâhın pinhaniyem
Tevekkeltü alallâh izzetin hayranıyem
Gayrıya yorma kafanı sade bir Reyhanî'yem
El ele el Hakk'a tâbi el ararsan gör beni (62)*

Reyhanî bir dördlüğünde ise kendisini mânevî olarak Sümmânî'nin bir kenarı, Emrah'ın aşkının ateşi ve İbrahim Hakkî hazretlerinin torunu olduğunu söylemiş, böylelikle âşıklıkta onlardan ve tasavvuftan oldukça feyizlendiğini belirtmiştir:

*Sümmani'nin bir kenarı,
Emrah'ın aşkının nârı,
Hakki'ların torunları,
Erzurumlu Reyhan benem.*⁴¹

Öte yandan eski Diyanet İşleri Başkanlarından Erzurumlu Mehmet Nuri Yılmaz, Reyhanî'nin vefatı üzerinde kaleme aldığı yazısında onu “*Hak dedi, zulme ve haksızlığa isyan etti. O, bir Yunus'tu, Karacaoğlan'dı, Âşık Veyse'ldi. Sanki gelmiş geçmiş âşıkların, hak erlerinin senteziydi. Onların her birinden bir iz taşıyordu aşk ve gönül âleminde.*”⁴² şeklinde onu Yûnus geleneğinde bir sanatçı olarak tanıtarak bir anlamda Reyhanî'nin eşi Rabia Hanım'ın ve İlhan Yardımcı'nın düşüncelerini farklı şekilde dile getirmiştir.

Eski Cumhurbaşkanlığı başdanışmanlarından Necati Güngör, Reyhanî'yi “*Yoksulluğun çoraklaştırdığı bir hayat içinde kendi vahasını sabır, inanç ve tevekkülle yeşerten imanını ve aşkını Yunusca terennüm edebilen bir ozan olarak*” nitelendirerek yine onun Yûnus'a benzeyen yönüne dikkatleri çekerken,⁴³ günümüz sanatçılarından Uğur Işılak da “*O bir halk ve Hak âşığydı. Biz bir âşığın duruşunu Reyhanî'den öğrendik. Ben eskiden âşıkları, kafa çeken, içki içen birisi olarak biliyordum. Namaz kılan Hak âşığı görünce şaşırdım. 14 yaşındaydım, onun icra ettiği bu sanat sayesinde Türk gençliğinin izole olmasını diliyorum.*”⁴⁴ diyerek onun Hak âşıklığı ve dindarlığı yönüne işarete bulunmuştur.

⁴¹ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 320.

⁴² Mehmet Nuri Yılmaz, “Bir Ustanın Ardından”, *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 42.

⁴³ Muhsin Koç, *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî* (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 87.

⁴⁴ Koç, *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, 91.

Gazeteci-yazar Mustafa Çetin Baydar ise “*Yaşar Reyhanî bir sufi gelenekten gelmiyor. Tekke neşvesini tatmamış, bir şeyhe intisap etmemiştir.*”⁴⁵ diyerek onun tasavvufu doğrudan bir bağının olmadığını ifade etmiştir.

Bizim bu konudaki kanaatimiz yukarıda zikrettiğimiz âşıklığı ile ilgili menkıbe ve eşi Rabia Hanım, İlhan Yardımcı, Feramuz Şahbaz, Âşık Temel Turabî, Mehmet Nuri Yılmaz, Necati Güngör ve Uğur Işlak’ın verdiği bilgiler ışığında tasavvufu irtibatlı olduğu, Alvarlı Efe’ye muhiblik veya derişlik düzeyinde bir bağının bulunduğu şeklindedir. Zira Reyhanî, mânâ âleminde pîrlerle buluşup Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi’nin boncuğuna nâil olmuş, sonrasında yine Alvarlı Efe’nin sohbetlerinden feyizlenmiştir. Esas itibarıyla Reyhanî, Alvarlı Efe’den ve nutuklarından feyz almakla birlikte içinde bulunduğu kültür ortamı ve yaşadığı bölge itibarıyla Erzurum Hasankaleli İbrahim Hakkı’dan, Nakşî-Hâlidîlik yoluna mensup Erzurumlu Emrah’tan, Rifâîlik yoluna bağlı Narmanlı Âşık Sümmânî’den ve yukarıda isimlerini zikrettiğimiz âşıklardan etkilenmiştir.

Dolayısıyla Reyhanî her ne kadar bir tekke şairi değilse de bu kültürden doğrudan ve dolaylı olarak istifade etmiş bir muhibdir diyebiliriz. Aşağıda da görüleceği üzere o, şiirlerinde bu kültürden epeyce yararlanmış, yeri geldikçe tasavvufa, tasavvufu ilgili kavramlara ve sûfilere yer vermiştir.

Burada Dilaver Düzgün’ün söz konusu Reyhanî’nin bâde içme rüyası ile ilgili verdiği bilgileri de zikretmekte fayda görüyoruz. Çünkü Düzgün, bu rüyayı bizzat Reyhanî’ye sormuş o da bunu reddeden bir tavır sergilemiştir. Düzgün’e göre Reyhanî’nin böyle bir tavır sergilemesinin altında yatan en önemli sebep, bir

⁴⁵ Koç, *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, 57.

rüya hikâyesi edinen ve böylece mektep görmeksizin gaybî ilimlere kavuştuğunu iddia eden âşıkların günümüzde çoğalmasındır. Reyhanî bundan dolayı rüyanın âşık olmasında başlıca etken olarak görülmesini engellemek amacıyla, rüya olayını gündeme getirmemeyi tercih etmiş,⁴⁶ bir bakıma Melâmet neşvesine sahip bulunduğu göstermiştir.

Esasen Reyhanî yukarıdaki durumu bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

*Şu bâde vafını eden ozanlar
Bu meyyi manâda içseydi bari (242)*

4. Âşık Reyhanî'nin Şiirlerinde Tasavvufî Temalar ve Sûfiler

Güzelleme, semai, ilahi, koşma, koçaklama gibi türlerde hecenin farklı kalıplarında şiirler yazan Reyhanî'nin şiirlerinde toplumsal sorunların yanında aşk, ayrılık, şikâyet, tabiat, pişmanlık, beddua, sitem, nasihat, yakarış, ölüm, dostluk, övgü, vatan, millet, bayrak, tasavvuf felsefesi ve Alevî-Bektâşî geleneğine ait motiflerin kullanıldığı dinî nitelikli motifler ile dinî ve millî konular görülmektedir.⁴⁷

Bu konuların yanında tasavvufî temaları ve sûfî şahsiyetleri de zikretmek gerekir. Bu hususta bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki yukarıda da ifade edildiği gibi genelde âşık tarzı şiiri özelde Reyhanî'nin şiirini besleyen önemli kaynaklardan birisi de tasavvuf ve sûfilerdir.

⁴⁶ Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi (ÇÜTAM), “Yaşar Reyhanî” (Erişim 6 Ekim.2021).

⁴⁷ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 31; Dilaver Düzgün, *Erzurum'un Yüzleri Reyhanî* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2014), 9-11.

4.1. Tasavvufî Temalar

Kimi zaman tasavvufun derinliklerinde kavrulup yanan Reyhanî,⁴⁸ içselleştirmeye gayret ettiği tasavvuf felsefesini hayat görüşü olarak oluşturmaya çalışmış, zaman zaman Hallâc-ı Mansûr, Yûnus Emre, Pir Sultan Abdal ve Niyâzî-i Mısrî'nin tavrına, iç olgunluğuna ulaşmayan nitelikle şiirler kaleme almıştır.⁴⁹ İşte onlardan bir kaçı:

*Bizde farz dediler pir lokmasını
Yersen ye yemezsen çeker gidersin.
Bu aşkın söylenmez hülâsasını
Dersen de demezsen çeker gidersin.*

*Gönülden tanırız gönül erini
İddan var ise dök hünerini
Tevhid pınarında günah kirini
Yursan yu yumazsan çeker gidersin.*

*Âşık olup söz verdinse pirine
Gitmelisin iki yolun birine
Emaneten aldığına, yerine
Korsan ko komazsan çeker gidersin.*

*Reyhanî içimde bir elem başlar
Kayıra dönmezse yaptığım işler
Her soruya cevap verirler dervişler
Sorsan sor sormazsan çeker giderisin. (121)*

*Ben kendime yok dedimse çok benem,
Eğer kendim çok gördümse yok benem,
Ben beni bildimse Ene'l-hak benem,
Nesimi misali yüzerler beni. (501)*

⁴⁸ Feridun Fazıl Özsoy, "Bir Dağın Uçuğunda Yitti Reyhanî", *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî* (Erzurum: Mega Ofset, 2007), 53.

⁴⁹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 31.

Reyhanî'yim akar yaşım
Secdeye eğilen başım
Gece ay gündüz güneşim
*Ya dost ya dost ya dost ya dost*⁵⁰

Esasen Reyhanî şiirlerinde pek çok tasavvufî terime, temaya değinmiştir. Bunlar ayrı bir çalışmaya konu olacak kadar da fazla ve geniş olduğu için biz temas ettiği bu terimlerden tespit edebildiklerimizi sıralamakla yetiniyoruz: Şeriat-tarikat-mârifet-hakikat, ⁵¹ ârif, irfân, mürid, mürşid, kerâmet, ⁵² veli, velâyet, ⁵³ vuslat, ⁵⁴ zâhid, ⁵⁵ sofu, ⁵⁶ derviş, ⁵⁷ abdal, ⁵⁸ kâmil insan, ⁵⁹ evliyâ, ⁶⁰ pir, ⁶¹

⁵⁰ Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 75. Bu şiir Niyâzi-i Mısri'nin "Bakıp cemali yâre çağırırım dost dost/ Dil oldu pare pare çağırırım dost dost" matla'lı nutkunu hatırlatmaktadır.

⁵¹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 122, 135, 312, 617, 623, 650; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 146; Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 80.

⁵² Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 63; Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 43, 137, 144, 158, 164, 195, 265, 276, 535, 540, 613, 619, 623; Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 85.

⁵³ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 617, 618, 623, 678.

⁵⁴ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 623.

⁵⁵ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 145.

⁵⁶ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 179, 210, 257, 454, 545; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 197.

⁵⁷ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 135, 550, 608, 613; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 144; Polatoğlu, *a.g.e.*, 59, 99.

⁵⁸ Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 119.

⁵⁹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 219; Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 119, 126.

⁶⁰ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 225, 445; Polatoğlu, *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 178.

⁶¹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 393, 443, 573.

gönül eri, erler, erenler,⁶² aşk,⁶³ âşık,⁶⁴ cem,⁶⁵ hikmet, zikir,⁶⁶ feyz,⁶⁷ ilham,⁶⁸ vahdet,⁶⁹ mugân, ricâlu'l-gayb,⁷⁰ melâmet,⁷¹ vahdet-i vücûd.⁷²

4.2. Sûfîler

Reyhanî'nin şiirlerinde Veysel Karanî, İbrahim b. Edhem, Hallâc-ı Mansûr, Horasan Baba, Abdülkâdir Geylânî, Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Nasreddin Hoca, Yûnus Emre, Nesîmî, Eşrefoğlu Rûmî, Balım Sultan, Fuzûlî, Pir Sultan Abdal, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Habib Baba, Terzi Baba, Şeyh Abdulgânî Zikrî Efendi, Alvarlı Efe ve Alvarlı Seyfeddin Efendi gibi tarikat kurucusu pîrler, sûfîler, sûfî şairler üzerinde durduğu yahut bir vesileyle onları zikrettiği görülmektedir. Şimdi sırasıyla bu zâtları tanıyalım ve Reyhanî'nin onlarla ilgili düşüncelerine göz gezdirelim.

4.2.1. Veysel Karanî (öl. 37/657)

Asıl adı Üveys el-Karanî olup Anadolu halk kültüründe Veysel Karanî diye şöhret bulmuştur. Hz. Peygamber'in gıyâbî

⁶² Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 232, 304, 475, 546; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 270; Polatoğlu, *Mızrabın İstirabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 46, 89.

⁶³ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 171.

⁶⁴ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 610, 619.

⁶⁵ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 177.

⁶⁶ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 135, 659; Polatoğlu, *Mızrabın İstirabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 59.

⁶⁷ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 403, 443, 608.

⁶⁸ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 608.

⁶⁹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 589.

⁷⁰ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 674.

⁷¹ Reyhanî, *Kervan*, 48.

⁷² Reyhanî, *Kervan*, 38.

iltifatına ve hırkasına nâil olmuş ve zâhidâne hayatı sebebiyle tasavvuf ehli tarafından örnek bir şahsiyet kabul edilmiştir. Kaynaklar onun Yemen'de deve çobanlığı yapan ve hurma çekirdekleri toplayıp satarak geçimini sağlayan bir zâhid olarak da tanıtmaktadır.⁷³ Reyhanî'ye göre Veysel Karanî, Hakk'ın sırlarına mazhar olmuş güzel ahlâk sahibi bir velî, bin deveyi bir akçeye güden bir çobandır:

*Mevlâ'nın sırrında mekân tutmaya
İyi ile kötüyü ayırt etmeye
Bin deveyi bir akçaya gütmeye
Veysel Karanî gibi çoban yetiştir. (96)*

Reyhanî, Veysel Karanî gibi bir çobanının olmasını da istemiştir:

*Dağlar olsa yayla yeri
Koyun gelse sürü sürü
Saysam beyaz develeri
Veyis de çobanım olsa. (463)*

Reyhanî'ye göre Veysel Karanî, Yunus Emre gibi gözü yaşlı Allah dostlarından olup, herkes ona hürmet ve muhabbet duyuyordur:

*Veyis'ler Yunus'lar çeşm-i nem olmuş
Herkes boyun kesmiş mest-i dem olmuş
Yetmiş bin evliyâ anda cem olmuş
Herkes ezber okur bir mânâdayım. (515)*

4.2.2. İbrahim b. Edhem (öl. 161/778?)

İlk dönem zâhid, sûfi ve hadis âlimlerindendir. Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğudur.

⁷³ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 112, Necdet Tosun, "Veysel Karanî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/74.

Belh hükümdarı veya hükümdarın oğlu ya da torunu olduğu şeklinde rivayetler de bulunmaktadır. Bir gün avlandığı esnada gaip-ten “Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?” nidasını duyması üzerine bütün malını mülkünü terkedip zühd yoluna girmeye karar vermiş, bu yolda birçok seyahatler yapmış, âlim ve zâhidlein sohbetlerinde katılarak kemâle ulaşmıştır.⁷⁴

Reyhanî de bir şiirinde onu “Ethem Velî” olarak nitelendirmiş tâcını, tahtını terk ederek kendisini Allah yoluna adanmışına işaret etmiştir:

*Kerem'i ateşe saldığı boş mu
Aslı'nın aklını aldığı boş mu
Ethem Veli tahtı tacı terketti
Eşref'in deryaya daldığı boş mu*⁷⁵

4.2.3. Hallâc-ı Mansûr (öl. 309/922)

Hallâc-ı Mansûr, Bağdat tasavvuf mektebi sûfilerinden olup, daha ziyade “Ene'l-Hak” diye meşhur olan şathiyyesi ile tanınmıştır. Reyhanî de şiirlerinde, Hallâc-ı Mansûr'a daha ziyade onun “Ene'l-Hak” sözü ve bu söz dolayısıyla dara çekilerek idam edilmesi dolayısıyla temas etmiş, onun tavrını benimseydiğini söylemiştir:

*Benzeri Mansurdur sende ki darın
Sende sevdası var ulu didarın (46)*

*Ölümsüz bir vade bende
Ruhtan ruha seda bende
Ene'l-hak mı oda bende
Ben darın ifadesiyem. (472)*

⁷⁴ Reşat Öngören, “İbrahim b. Edhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/293-295.

⁷⁵ Özarslan, *Erzurum'da Âşıklık Geleneği*, 205.

*Nesimi erkânı ahkâma uymuş
Ene'l-hak sırrını kendinde duymuş
Bu maddi varlığı bir yana koymuş
Var senden içeri dar nerde gizli. (599)*

*Bilmemişiz Nesimi'nin zârını
Biz yapmışız şu Mansur'un darını
Hazret-i Âdem'in oğullarını
Bölmüş Acem, Arap, Türk eylemişiz. (93)*

*Sen uyku çekerken bin sabah atar,
Göz farkında değil, bin güneş batar;
Ene'l-hak sırrında ölümsüzlük var;
Mansur'da ki darı dinlemiyorsun. (93)*

*Yanlı anlaşılsın bütün sözlerin
Mansur gibi çekildiğin dâr olsun⁷⁶*

Reyhanî bir dörtlüğünde de her hakikatte Hallâc-ı Mansûr'dan bir pay olduğunu, onun “ölmeden önce ölünüz” sırrına erdiğini ifade etmiştir:

*Âşıkların feryadı var zârı var
Her gerçeğin Mansur misli rani var
Mutu kable entemutu sırrı var
Bu mektepte ders okuyan ol da gel. (599)*

Reyhanî'ye göre Hallâc-ı Mansûr'u darağacı, Nesîmî'yi ise inleyen, sesle ağlayanlar ağlatmıştır:

*Mansûriyi dâr ağlattı
Bulutı rüzgâr ağlattı
Nesimi'yi zâr ağlattı
Bir gün olur dâr da yanar⁷⁷*

⁷⁶ Polatoğlu, *Mızrabın Istrabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 66.

⁷⁷ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 156.

Reyhanî'ye göre Hallâc'ın bu darağacını insanlar yapmıştır:

*Bilmemişiz Nesimî'nin zârını
Biz yapmışız şu Mansurun dârını
Hazret-i Âdem'in oğullarını
Bölmüş Acem, Arap, Türk eylemişiz*⁷⁸

4.2.4. Horasan Baba (öl. XI. asır)

Horasan Baba, XI. asrın ilk yarısında İran'ın Horasan'ından Anadolu'ya gelmiş, Şeyh İsmail Kemâleddin adında bir sûfidir. Kabri Erzurum'un Horasan ilçesinde merkez Câmii kebir Mahallesi'ndedir. Halk arasında Hasan Dede ile aralarında geçen Aras nehrini geçme menkıbesi yaygındır.⁷⁹

Reyhanî bir dörtlüğünde Horasan Baba'nın bu ilçede olduğuna dair bilgi vermiştir:

*Horasan'da durur Horasan Baba,
Köşki Hakkızâde Hasan Kalêde,
Taşmağazalarda ol Habib Baba,
Kalede Kırklar'ı göresin rüzigâr.* (426)

4.2.5. Abdülkâdir Geylânî (öl. 562/1166)

Kâdirîlik tasavvuf yolunun kurucusu olan Abdülkâdir Geylânî, Bağdat'ta yaşamış olup, *Mektûbât*, *Günyetu't-Tâlibîn*, *Fütûhu'l-Gayb*, *Nefehâtü'r-Rabbâniyye* gibi eserleri vardır. Darda kalanların imdadına yetişmesi dolayısıyla "Gavs-ı A'zam (En büyük kurtarıcı) unvanıyla da tanınmıştır.

Reyhanî'ye göre öğretmenler kimseye yük olmayan, Hak için gözyaşı döken, tasavvuf yolunda cehd ve gayret gösteren Abdülkâdir Geylânî gibi erler yetiştirmelidir:

⁷⁸ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 184.

⁷⁹ Hacı Bekir Topdağ, *Şehr-i Erzurum ve Çevresinde Medfun Mânâ Âleminin Definelerini Takdim*, haz. Ekrem Bakırcı (Erzurum: yy., t.y.), 39-40.

*Vücut gezdirecek bir başı olsun
Allah'ın aşkına gözyaşı olsun
Tarikat sırrında savaşı olsun
Pîr-i Abdulkâdir Geylân yetiştir. (96)*

Netice itibariyle kim Allah aşkı için gözyaşı döker, tarikat sırların elde etmek için gayret gösterirse onun imdadına karada ve denizde Abdülkâdir Geylânî yetişir. Çünkü o, Cebrâil gibi göklere çıkar, Mikâil gibi rüzgâra karışır, İsrâfil gibi inananlara haber getirir:

*Hazret-i Geylân'a gidersin baba
N'olur bir yâd eyle orada bizi
Erişmez mi imdâdıma acaba
Koymasın hasreti feryâda bizi. (577)*

*Geylân göğe çıkar Cebrâil gibi
Rüzgâra karışır Mikâil gibi
Ümmete haberci İsrâfil gibi
Arasın deryâda karada bizi. (577)*

Reyhanî'ye göre bugüne değin Pîr Abdülkâdir Geylânî gibi bir hüner sahibi velî de gelmemiştir:

*Yunus'un yolunda yürüyen er yok
Pîr-i Geylaniye benzer hüner yok
Tarikatten, marifetten eser yok
Esamesi kalmadığı tek İslam.⁸⁰*

4.2.6. Hacı Bektâş-ı Velî (öl. 669/1271)

Hacı Bektâş-ı Velî, Nişabur'dan Anadolu'ya gelerek eski adıyla Sulucakarahöyük, yeni adıyla Hacıbektâş ilçesine yerleşmiş bir Horasan erenidir. Bektâşîlik yolu kendisine nispet olunmaktadır. *Makâlât, Kitâbu'l-Fevâid, Nesâyih-i Hacı Bektâş-ı Velî* adlı eserleri vardır.

⁸⁰ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 162.

Reyhanî'nin şiirlerinde en çok ismini zikrettiği sûfînin Hacı Bektâş-ı Velî ve üzerinde durduğu tasavvuf yolunun Bektâşîlik olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim Reyhanî bir manzûmesinde Pir Hacı Bektâş için yandığını, gönlünün pervâne misali onun aşkıyla döndüğünü belirterek ona kavuşanların sıkıntılardan kurtulduğunu, kaygı ve kederlerinin gittiğini söylemiştir:

*Her âşık bir pire yanar,
Ben Hünkâr Hacı Bektâş'a,
Gönül pervane misali,
Dön Hünkâr Hacı Bektâş'a*

*Müşkülâtın olur tamam,
Ne kasvet kalır ne gam,
Gökte uçan telli turnam,
În Hünkâr Hacı Bektâş'a. (127)*

Reyhanî "Ulu Hünkâr" redifli şiirinde ise Hz. Ali'nin sırrına ve şifaya kavuşmanın tek çaresinin ona sığınmakla mümkün olacağını belirtmiştir:

*Yaklaşma cahile çekerler dâre,
Sırrı saadettir ermek Haydar'a,
Tek onda bulmalı şifâ yâre,
Sığınmak tek çare ulu hünkâra (271)*

Çünkü Hacı Bektâş'ın bağında gonca güller bir ömür boyu açmıştır, hiç solmazlar. Onun yoluna kurban olmak da gerekir ki böylesi kimseler mutlu ve bahtiyar insanlardır. Bundan dolayı Reyhanî, canını terk etmiş, gemisini denize batırmış ve gözyaşını sel gibi akıtmıştır:

*Bağında gülleri gonca,
Açılır hayat boyunca,
Ne mutlu kurban olunca,
Can Hünkâr Hacı Bektâş'a.*

*Reyhanî canı terk ettim,
Gemim deryaya gark ettim,
Gözyaşım arzuhal ettim,
Sun Hünkâr Hacı Bektâş'a. (127)*

Reyhanî, Hacı Bektâş-ı Velî'ye olan engin aşk ve muhabbetinin yanında yoluna da kul, köle olduğunu belirterek âdeta bir Bektâşî dervişi edasıyla tarikatın dünya görüşünü, hayat felsefesini dile getirmiştir:

*Biz Bektâşî bendesiyiz
Hiç kendimizi övmeyiz
Biz benliğin ötesiyiz
Mürâiye dost demeyiz.*

*Biz kâmile baş eyeriz
Dost uğruna can koyarız
Biz nefsimizi döveriz
Fakiri mazlumu dövmeyiz.*

*Biz hak için hazırdayız
Duayı lâ-nazirdeyiz
Her saniye huzurdayız
Yalnız beş vakit demeyiz.*

*Biz gerçeğe tabi deniz
Vehbiyiz vebbilerdeniz
Tarik-i turâbideniz
Biz Yezîd'e baş eğmeyiz.*

*Âşık Reyhanî der özüm
Bir görüyor iki gözüm
Çok sohbet yoktur lüzum
Sırrı ifşa eylemeyiz. (112)*

Reyhanî, velâyet yolunun serçeşmesi Hz. Ali ile onun yolunu takip eden Hacı Bektâş-ı Velî'nin sırlarını kimseye söyleyemediğini, kendisinde gizli kaldığını da ifade etmiştir:

*Nutkuma gelirken Ali,
Diyemedim oldu deli,
Hacı Hiinkâr Bektâş Veli,
Bunlar bende gizli kaldı. (598)*

Reyhanî bir dörtlüğünde ise bir Bektâşînin bir molla ile birlikte olmasını hayretle karşılayarak sebebini soramadığını belirtmiştir:

*Bir Bektâşi bir de Molla,
El ele verdiler yallah,
Zamlarda maksat var vallah,
Sorulmuyor gördünüz ya. (380)*

Karaca'ya göre Reyhanî, Bektâşîlere duyduğu bu yakınlığı, sevgiyi pek çok şiirde işlemiş, hatta zaman zaman bir Bektâşî gözüyle dünyaya, hayata ve insanlara bakmıştır. Aşağıdaki şiir bu durumun en çarpıcı örneğidir:

*Can kardeşim öyle durma el gibi,
Birgün yolun düşer ise bize gel.
Seherdeki sessiz esen yel gibi
Bir gün yolun düşer ise bize gel.*

*Dost yaren istersen bizde hazırız,
Gönüller sultandır canlar vezirdir,
Beş kişinin bir tanesi Kızirdir,
Bir gün yolun düşer ise bize gel.*

*Bizim eve gelen ayrılmaz haktan,
Muhabbeti pirim alır mutlaktan,
Kismetin alırsın Mahsuni pâk'tan,
Bir gün yolun düşer ise bize gel.*

*Gerçeğe âşıkсан gel bizde ara,
Bizden ayrılanı çekerler dara,
Bizden dost selâmı gider Hünkâra,
Bir gün yolun düşer ise bize gel.*

*Reyhanî pervane dönmüş biriyem,
Mezarına baykuş konmuş biriyem,
Ateşi bakırda yanmış biriyem,
Bir gün yolun düşer ise bize gel. (117)*

Reyhanî, şiirlerinde Bektâşîlere muhabbet duymasını ve bu denli yer vermesini bir röportajında şöyle dile getirmiştir: “Özellikle Bektâşîlerin her türlü şekilciliğin ötesinde kadın ve erkek birlikte, dostça, omuz omuza olmalarını seviyorum. Yoksa Alevi değilim.”⁸¹

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Reyhanî'nin Bektâşîlere muhabbet ve ilgi göstermesinin altında yatan en önemli sebep, onların engin hoşgörülerini, dıştan ziyade iç zenginliğe önem vermeleri, kadın-erkek birlikte dostça, kardeşçe yaşamalarıdır.

4.2.7. Mevlânâ Celâleddin Rûmî (öl. 672/1273)

Aslen Belh şehrinden olan Mevlânâ, ailesiyle Konya'ya gelip yerleşmiş, burada uzun yıllar faaliyet göstererek vefat etmiş bir sûfî, âlim, mütefekkir ve şairdir. Mevlevîlik tasavvuf yolu kendisine nispet olunmuştur. *Mesnevî* adlı eseriyle meşhurdur.

Reyhanî'ye göre Mevlânâ'nın sırrı Konya'dadır. O *Mesnevî*'sini Konya'da yazmıştır. Bundan dolayıdır ki Konya şehri onun nuruyla aydınlanmıştır:

*Mesneviler yazıldığı
Yer Konya Konya Konya
Mevlana'nın doğurduğu
Nur Konya Konya Konya (128)*

⁸¹ Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 31-32.

*Bir gece konak ol Çetin Kaya'da,
Seyit Halil nida eyler Urfa'da,
Mübarek Mevlâna sırrı Konya'da,
Simasın ayakta göresin rüzigâr. (531)*

Reyhanî, şiirlerinde Mevlânâ'nın düşünce dünyasına temas etmeyi de ihmal etmemiştir. Nitekim Reyhanî bir dörtlüğünde, Mevlânâ'ya nispet olunan, aslında Ebu Said Ebu'l-Hayr'a ait olan, "Gel, gel, ne olursan ol yine gel/İster kâfir, ister Mecusi, ister puta tapan ol yine gel/Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir/Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel..." dizelerine atıfta bulunmuştur:

*Mevlana misali cevap vereyim
Günahına nadim pişman olda gel.
Lütfedersen şu yararı sarayım
Merhamet et tabib lokman olda gel. (276)*

Yukarıda Reyhanî'nin Konya'da her yıl geleneksel olarak yapılan Âşıklar Şöleni'ne defalarca katıldığını ve yapılan yarışmalarda birincilikler elde ettiğini belirtmiştik. Reyhanî, Konya'ya bir gidişinde mâna âleminde *Divân-ı Kebîr*'in okuyanların çılgın bülbüller gibi şakıdıklarını, esas âlemin bu olduğunu söylediklerini, uyandığında Konya'da Mevlânâ'nın huzurunda kendisini bulduğunu belirtmektedir:

*Bir divanü'l-rehber okuyorlardı
Çılgın bülbül gibi şakıyorlardı
Reyhanî kâinat bu diyorlardı
Uyandım Konya'da Mevlânâ'dayım. (515)*

Reyhanî bir dörtlüğünde ise Mevlânâ'nın türbesinin kutsiyetine dikkat çekerek her ne niyetle olursa olsun, oraya giderek ziyaret edip onun hürmetine söz verenlerin bu sözlerinden caymamaları gerektiğini belirtirken, diğerinde Mevlânâ, neyzenler ve ney ile övünmektedir:

*Eğer böyle ise yazılan yazı,
Yazdıran da cazı, yazan da cazı,
Gidip Mevlana'ya vermiştik sözü,
Elin vicdanına koyuyor musun. (45)*

*Reyhanî'yem sözüüm sana yadigâr,
Adımız şanımız var diyar diyar,
Neyzen ferahımız Mevlanamız var,
Ney, kopuz, kavakla sazda uyarız. (349)*

Reyhanî ney ile övünse de gitar ve cazın çalınmasıyla birlikte onun kültürel değerlerimiz arasından çıkarak kaybolduğunu ifade etmektedir:

*Gelinler telsiz duvaksız,
Toydan kurtulduk çok şükür.
Gitar çıktı, caz çalındı
Ney'den kurtulduk çok şükür.⁸²*

Reyhanî, bir dörtlüğünde Mevlânâ'nın kendi ölümü için düğün gecesi olarak nitelendirdiği şeb-i arus'a dikkat çekerek onun gibi ölenlerin, bilgin ve aydın olduğunu söylemektedir:

*Bir kişi son günde Mevlânâ gibi
Ölüyorsa okumuştur aydındır
Sırrın tercümanı mânâ hatibi
Oluyorsa okumuştur aydındır⁸³*

4.2.8.Nasreddin Hoca (öl. 683/1284)

XIII. asırda yaşamış olan, Osmanlı döneminde yazılan eserlerde evliyâ-yı kirâmdan olduğu belirtilen ve latîfeleri bu bağlamda değerlendirilen Nasreddin Hoca, Sarı Saltuk'la pirdaş olup, Akşehir'de tekke kurarak ömrünün sonuna kadar burada

⁸² Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 232.

⁸³ Polatoğlu, *Mızrabın Istarabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*, 87.

faaliyet göstermiş Rifâî şeyhi Seyyid Mahmûd Hayrânî'nin dervisidir. Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde bağlı Hortu Köyü'nde dünyaya gelmiş, Konya'nın Akşehir ilçesinde vefat etmiştir.⁸⁴

Reyhanî bir dördlüğünde Nasreddin Hoca'nın latifeşinâslık ve nüktedanlık yönüne temas ederek onun yolunda gittiğini ifade etmiştir:

*Reyhanî sen kendi halinde yürü,
Karış toza seher yelinde yürü,
Nasrettin Hoca'nın yolunda yürü,
Dünyanın haline gülmemek olmaz. (230)*

4.2.9. Yûnus Emre (öl. 720/1320)

Reyhanî'nin Türk şiirinin ulu çınarı ve Tapduk Emre'nin müridi Yûnus Emre'ye karşı büyük bir hürmet ve muhabbeti vardır. Yukarıda da geçtiği üzere Reyhanî'nin şahsiyeti hakkında bilgi verenler onu daha çok Yûnus Emre'ye benzetmişlerdir. Reyhanî'nin bu durumu şiirlerinde farklı şekilde dile getirdiği görülmektedir. Nitekim Reyhanî, bir dördlüğünde Yûnus gibi âşıkların listesinde olamamaktan endişe ederken, diğerlerinde onun gibi çalamayıp kemâle eremediğine hayıflanmış, onun gibi Hakk'a gitmek istemiş, onun sırlarının ve kerâmetlerinin kendisinde gizli olduğunu belirtmiş ve feleğin, dertli sazına "Yûnus Yûnus" vurduğunu söylemiştir:

*Bir gün olup okununca listesi âşıkların,
Yûnusların arasında eyleme kayıp beni (593)*

*Yazık Yûnus gibi çalamamışsa,
Yazık Reyhanî'ye olamamışsa,
Yazık aradığın bulamamışsa,
Yazık şu ozana yazık, çok yazık. (196)*

⁸⁴ Geniş bilgi için bk. Selami Şimşek, *Nasreddin Hoca ve Tasavvuf* (İstanbul: Buhara Yayınları, 2011, 2. Basım), 41-80.

*Nasuh gibi tövbe etsem
Yûnus gibi Hakk'a gitsem
Bilâl gibi nidâ etsen
Öyle bir ezanım olsa. (463)*

*Yûnus, Şemi, Karacaoğlan
Sultan Balım ben de pinhân
Şah Hatâyî dost Pîr Sultân
Onların iadesiyem (472)*

*Karacaoğlan ulaştığı,
Yûnus Emre el açtığı,
Leyla Mecnun dolastığı,
Çöllere bende gizli kaldı. (598)*

*Âşık Reyhanî'nin dertli sazına,
Yûnus Yûnus diye vurdun, ey felek. (55)*

*Ne bir Yunus olduni ne de Pîr Sultan
Geri kalan ozann da, senin de...⁸⁵*

Reyhanî, Yûnus gibi olduğunu ancak bunun kimsenin, özellikle Erzurum insanının bilemediğini de dile getirmiştir:

*Emrah'tan Yûnus'a geçen dereye
Köprü oldum geçemedin Erzurum. (252)*

Reyhanî bir başka dörtlüğünde ise Yûnus'tan Âşık Veysel'e uzanan âşıklık geleneğinin temsilcisi olduğunu söylemiştir:

*Biz bu yolda bir saz ile çağladık,
Zerafetle tellerini bağladık,
Kâh çaldık oynadık, gâhi ağladık,
Yunuştan Veysel'e bir adet gördüm. (162)*

⁸⁵ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 166.

Reyhanî'ye göre Yûnus Eskişehir'li olup, bundan dolayı orası nurlu bir şehirdir:

*Bilecik, Kütahya, Burdur,
Eskişehir, Yûnus nurdur* (124)

Reyhanî, Yûnus'un bazı düşüncelerine de yer vermiştir:

*Yûnus Emre kitap insandır demiş,
Karacaoğlan Karakız'ı söylemiş,
Her ozan başka bir yayla yaylamış,
Pir Sultan'da sonsuz bir dirayet gördüm.* (162)

Reyhanî, Yûnus gibi “İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir” ve Hacı Bayrâm Velî gibi “*Bilmek istersen seni/Cân içere ara cânı/Geç cânından bul anı/Sen seni bil sesn seni*” diyerek Yûnus gibi kul olanlarla sohbet edilebileceği belirtmiştir:

*Cân içinde benliğini bil bre
Yûnus gibi kul ol sohbet eyleyek* (195)

Reyhanî'ye göre Yûnus Emre, Fuzûlî söylemiş, Dadaloğlu ve Koroğlu ise onların sözlerine saz olmuştur:

*Âşık Yûnus Emre, Âşık Fuzûlî,
Çalanlarsa Dadaloğlu, Koroğlu,
Mecnun Leyla'ya mı Hakk'a mı bağlı,
Söleyenler başka âşıklar başka* (403)

Reyhanî'ye göre Yûnus, Hak için gözyaşı döken, boyun büken yetmiş bin evliyadan biridir:

*Veyis'ler Yûnus'lar çeşm-i nem olmuş
Herkes boyun kesmiş mest-i dem olmuş
Yetmiş bin evliyâ anda cem olmuş
Herkes ezber okur bir mânâdayım.* (515)

Yine Reyhanî'ye göre bugün Yûnus'un yolunda giden bir er yoktur, tarikat ve mârifetten de eser kalmamıştır:

*Yunus'un yolunda yürüyen er yok
Pir-i Geylaniye benzer hüner yok
Tarikatten, marifetten eser yok
Esamesi kalmadığı tek İslam.⁸⁶*

Reyhanî, Yûnus için “O Bizdendir” başlıklı bir methiye de kaleme almış olup şöyledir:

*Beyler bırakın Yunus'u
Yunus ise o bizdendir
O Kaf dağının ötesi
Perde ise o bizdendir*

*O kalabalıkta durmaz
Kemanın teline vurmaz
Yunus koltuğa oturmaz
Yerde ise o bizdendir*

*Yunus Hak için niyazda
Notası yok cazda sazda
O her dakika namazda
Nurda ise o bizdendir*

*Öldüğünde geç duyulmuş
Soğuk su ile yuyulmuş
Birkaç mezara koyulmuş
Nerde ise o bizdendir*

*Kalemi bir başka yazar
Her satın Hakk'ı sezer
O başka nokta-i nazar
Sırda ise o bizdendir*

*Garip dağların göçünden
Korkmuş kulların suçundan
Süzülüp halkın içinden
Pirde ise o bizdendir*

⁸⁶ Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 162.

*Reyhanî'yem bil Yunus'u
Fenafillahmış kaygusu
Terk etmiş arı namusu
Var olmuşsa o bizdendir*⁸⁷

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı üzere Reyhanî'ye göre Yunus Emre, bizdendir. O Kaf Dağı'nın ötesidir. Onu kalabalıklarda bulamazsınız. Onun kemarı yoktur. O, makam ve mevki düşkünü değildir. Ne yapmışsa, söylemişe hep Allah için yapmış söylemiştir. Onun saz ile caz ile işi olmaz, onun işi her an Hakk'ın huzurunda olmaktır. Yunus, garip yaşamış, garip ölmüştür. Öyle ki vefat ettiğinde sıcak su dahi bulunamamış soğuk su ile yıkamışlar, birkaç kişi mezara koymuştur. Onun kalemi başka yazar, tevhid kalemidir. Her satırında Hakk'ın sırları sezilir. O Allah aşkına düşmüş, dağlar, dereler, tepeler aşır şehir şehir dolaşmıştır. Kulların günahlarından dolayı Allah'ın gazap, azap edeceği endişesini hep taşımıştır. Bu sebeple o halkın içinden süzülüp çıkmış bir pirdir. Onu bilmek, tanımak gerekir. Zira onun gayesi hep Hak'ta fâni olmak, ona ermek olmuştur. Bunun için ise ar ve namusu terk etmiş, neticede Hakk'a ulaşıp gerçek var ile var olmuştur.

4.2.10. Nesîmî (öl. 820/1417)

Nesîmî, Hurûflîği ile tanınmış mutasavvîf şairlerdendir. Hemen bütün kaynaklarda ismiyle birlikte "Seyyid" unvanının kullanıldığı görülür. İyi bir eğitim aldığı, genç yaşta tasavvuf yoluna girerek Fazlullah Hurûfî ile Bakü ve Şirvan'da bir süre beraber yaşadığı, Hurûflîk anlayışının en sadık temsilcilerinden biri olduğu kabul edilmektedir.

"Allah'ın insan yüzünde tecelli etmesi" ve "vücudun bütün organlarını harflerle izah" gibi düşünceleri Sünnî çevrelerde tepkiyle

⁸⁷ Reyhanî, *Kervan*, 19.

karşılanmış, Halep ulemâsı onun ulûhiyyet iddia ettiğini, görüşlerinin İslâm'a aykırı olduğunu ileri sürerek öldürülmesi için fetva vermiştir. Bunun üzerine Memlûk Sultanı Melikü'l-Müeyyed'in onayını alan saltanat vekili Emîr Yeşbek tarafından boynu vurulup derisi yüzülmek suretiyle öldürülmüştür. Türk edebiyatında büyük bir tesiri olan Seyyid Nesîmî'nin en çok etkisinde kalanlar sûfiler ve özellikle Hurûfî şairlerdir.⁸⁸

Ondan etkilenenler arasında halk şairlerinin, ozanlarının olduğunu da söylemek gerekir. İşte onlardan birisi olan Reyhanî şiirlerinde yeri geldikçe Nesîmî'ye ve onun dara çekilmesine, derisinin yüzülerek öldürülmesine temas etmiştir. Nitekim bir dörtlüğünde Nesîmî'nin feryadının anlaşılamadığını söylerken, diğerlerinde aslında onun erkânının şeriat hükümlerine uydurduğunu, bunun anlaşılamadığını, hak ve adalet için darağacına çekildiğini, derisinin yüzüldüğünü belirtmektedir:

*Bilmemişiz Nesîmî'nin zârını
Biz yapmışız Şu Mansur'un darını
Hazreti- Âdem'in oğullarını
Bölmüş Acem, Arap, Türk eylemişiz. (93)*

*Ben kendime yok dedimse çok benem,
Eğer kendim çok gördümse yok benem,
Ben beni bildimse Ene'l-hak benem,
Nesîmi misali yüzerler beni. (501)*

*Nesîmi erkânı ahkâma uymuş
Ene'l-hak sırrını kendinde duymuş
Bu maddi varlığı bir yana koymuş
Var senden içeri dar nerde gizli.⁸⁹*

⁸⁸ A. Azmi Bilgin, "Nesîmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/3-5.

⁸⁹ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 134; Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 599.

*Çekildi Nesimi dad ile dara
Bu ahval bellidir din ehlilere
Esrar mahfuz etmiş zi-nazara
Aynı aydan olan ay ile meşgul. (617)*

*Eşref deryalara daldı bilirim,
Nesim neden berdar oldu bilirim,
Neî, Bâki nerde öldü bilirim,
Namık derken hayran olur, söylerim. (202)*

Reyhanî, bazen de düştüğü aşk yüzünden Nesîmî gibi derisini yüzdüğünü ancak muradına kavuşmadığını dile getirmiştir:

*Reyhanî'yim ben bilmem mi yerimi
Ben de her deritten var, aç defterimi
Aşk yüzünden Nesim gibi derimi
Yüzdüm yine bulamadım arzumu.⁹⁰*

Çünkü bir kişi Nesîmî'yim diyorsa onun dostluğu dâra çekilmekle belli olur. Yani dâra çekilmekten korkuyor ve kaçıyorsa o Nesîmî olamaz, iddia etse de geçerli olmaz:

*Dağ yüceyim desin dursun
İspatı karınan olur
Nesimî'yem diyenlerin
Dostluğu dârınan olur⁹¹*

Reyhanî'ye göre insanlar Nesîmî'nin inleyiş ve feryadını bilememiş, anlayamamıştır:

*Bilmemişiz Nesimî'nin zârını
Biz yapmışız şu Mansur'un dârını
Hazret-i Âdem'in oğullarını
Bölmüş Acem, Arap, Türk eylemişiz⁹²*

⁹⁰ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 238; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 129.

⁹¹ Reyhanî, *Kervan*, 20.

⁹² Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 184.

4.2.11. Eşrefoğlu Rûmî (öl. 874/1469?)

Kâdirlik tasavvuf yolunun Eşrefiyye kolunun kurucusu olan Eşrefoğlu'nun asıl adı Abdullah'tır. İznik'lidir. Gördüğü bir rüya üzerine medreseyi ve ilim yolunu terk etmiş, Abdal Mehmed adlı bir meczup kendisine bu yoldan nasibi olduğunu söyleyince Emîr Sultan'a başvurmuş ve onun işareti üzerine Ankara'ya gidecek Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlanmıştır. On bir sene kadar hizmet ederek icâzete nâil olan ve Hacı Bayrâm'a da damat olan Eşrefoğlu, memleketine dönmüş, halkı irşad yerine kendi içi dünyasına kapanmıştır. Bir müddet sonra ulaşmış olduğu halin zevkleriyle yetinmeyerek daha ileriye varma isteğiyle tekrar Hacı Bayrâm-ı Velî'ye başvuran Eşrefoğlu'nu, Hacı Bayrâm bu defa Suriye'nin Hama şehrindeki faaliyette bulunan Şeyh Hüseyin Hamevî'ye yönlendirmiştir. Kısa zamanda Hamevî'den Kâdirlik icâzeti alan Eşrefoğlu, İznik'e gelerek dergâhını kurmuş 874/1469 yılında vefat edinceye kadar irşad faaliyetlerini yürütmüştür. Şairlik yönü de bulunan Eşrefoğlu'nun, *Dîvân*'ının yanında *Müzekki'n-Nüfûs* ve *Tarikatnâme* adlı eserleri vardır.⁹³

Reyhanî, şiirlerinde Eşrefoğlu'nun özellikle tasavvuf yolunda bir müşidle yetinmeyerek daha da ileriye gitme, derinlere, deryalara dalma yönüne dikkat çektiğini görüyoruz:

Kerem'i ateşe saldığı boş mu
Aslı'nın aklını aldığı boş mu
Ethem Veli tahtı tacı terketti
*Eşref'in deryaya daldığı boş mu*⁹⁴

⁹³ Hk. geniş bilgi için bk. A. Necla Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/480-482; Ahmet Özkan, *Eşrefoğlu Rûmî ve İrfan Mektebi Eşrefiyye* (Ankara: Akademisyen Yayınları, 2020), 15 vd.

⁹⁴ Özarslan, *Erzurum'da Âşıklık Geleneği*, 205.

*Eşref deryalara daldı bilirim,
Nesim neden berdar oldu bilirim,
Nefî, Bâki nerde öldü bilirim,
Namık derken hayran olur, söylerim. (202)*

*Eşref gibi deryalara bakmalı,
Namık gibi hak hürriyet kokmalı,
Pir Sultan misali ipe çıkmalı,
Bari bu şerefi mahvetmesinler.⁹⁵*

*Eşref'i de deryalara daldırdı
Emrah'ı Selvi Han için öldürdü
Kerem'i de Aşlı için yandırdı
Kayalar deldirdi Ferhat'a sevda⁹⁶*

*Eşrefoğlu düş derine
Derinde arzun görüne
Habibullah'ın sırrına
Sende benlen yan Reyhanî (110)*

Reyhanî, bir şiirinde ise onun tasavvuf yolundaki metanetine ve çilesine dikkat çekerek dövüle bile terk etmediğini söylemektedir:

*Seyrani ne yaptı köyden kovuldu,
Pir Sultan asıldı, Eşref dövüldü,
Namık, Nefî aynı yolda ezildi,
Mahzuni ve Âşık Reyhanî bitmedi (52)*

4.2.12. Umudum Baba (öl. XIV. asır)

XIV. asır Halvetî şeyhlerinden olduğu tahmin edilen Umudum Baba hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Türbesi

⁹⁵ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 219; Sarıkaya Karaca, *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*, 445.

⁹⁶ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 99.

Erzurum merkeze bağlı Umudum mahallesinde, Umudum Câmii içinde girişte sağ tarafta ağaç parmaklıkla çevrili kısımdadır. Türbede Umudum Baba'nın mezarından başka on kabir daha bulunmaktadır. Birisi oğlu Halil Halveti'ye, diğeri eşine, diğeri yedi kabir müridlerine, on birinci kabir ise Bağdatlı Hasan Baba adlı bir zâta aittir. Erzurum Evkaf Muhâsebe Defteri'nde yer alan "Zâviye, câmi-i şerif Es-Seyyid Umudum Baba der karye-i Umudum tabi-i Erzurum der fermân-ı el-Hac Mustafa, el-Hac Ahmet ve Mehmet müşterek mütevelliliği vakf-ı mezbûr rü'yet muhâsebesi 1266 Muharrem) kaydına bakılırsa⁹⁷ Umudum Baba Tekkesi'nin XIX. asırda faal olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu kayıttan Umudum Baba'nın Hz. Peygamber'in soyundan geldiği de anlaşılmaktadır.

Reyhanî bir dörtlüğünde Umudum Baba'yı "Umut Baba" olarak nitelendirerek onun hakikat ve mârifete ulaşmış bir zât olduğunu söylemektedir:

*Mecburiyet kapısından içeri
Gir gör Umut Baba ne ile meşgul.
Dersi dört kitaptan geçmiş ileri
Yalnız Elif okur Ba ile meşgul. (617)*

4.2.13. Balım Sultan (öl. 922/1516?)

Bektâşîler tarafından Hacı Bektâş-ı Velî'den sonra ikinci pîr (pîr-i sâni) kabul edilen Balım Sultan'ın asıl adı Hızır Bali'dir. Hakkındaki bilgiler yazılı ve sözlü Bektaşî geleneğine dayanmaktadır. Onun en dikkat çeken yönü, XV. asırdan bu yana tarikat üzerinde etkilerini göstermeye başlayan Şii ve Hurûfî unsurları Bektaşîliğin bünyesine uygun bir şekilde ve Safevî propagandası

⁹⁷ Topdağ, *Şehr-i Erzurum ve Çevresinde Medfun Mânâ Âleminin Definelerini Takdim*, 23; Abdurrezzak Türk, *Erzurum'un Kandilleri* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2014), 79-83.

ile politize olmasına imkân vermeden âdâb ve erkân hâline getirmeyi başarmış olmasıdır.⁹⁸

Reyhanî bir dörtlüğünde Yûnus, Şemî ve Karacaoğlan gibi hak dostu şairlerin yanında Balım Sultan'ın kendisinde gizli olduğunu, dolayısıyla onları inanç ve düşüncelerini taşıdığını ifade etmiştir:

*Yûnus, Şemi, Karacaoğlan
Sultan Balım ben de pinhân
Şah Hatâyî dost Pir Sultân
Onların iadesiyen (472)*

Reyhanî bir dörtlüğünde de yine Yûnus ile birlikte Balım Sultan'dan bahsederek Yûnus'un sevdasını taşımaktan, Balım Sultan'a gitmekten, mecazî sevgiyi tehir edip gerçek yâre doğru yol almaktan söz etmektedir:

*Yunus nerde sevdasını güdelim
Sultan Balım hak Musa'ya gidelim
Mecazî sevgiyi tehir edelim
Yâra doğru yâr kalalım sevgilim⁹⁹*

4.2.14. Fuzûlî (öl. 963/1556)

Kaynaklarda klâsik Türk şiirinin en büyük şairlerinden olan Mehmed Fuzûlî'nin ehl-i tarikat birisi olduğu, tasavvufu zevk edindiği halde, hangi tarîkate bağlı bulunduğunun belli olmadığı ifade edilmekte, Bu intisabın belki maddeten değil de mânen olabileceği belirtilmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Balım Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/17-18.

⁹⁹ Reyhanî, *Kervan*, 42.

¹⁰⁰ Bu konuda geniş bilgi için bk. Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti* (İstanbul: MEB Yayınları, 2001), 262-272; Abdülkadir

Reyhanî'ye göre Fuzûlî, Yûnus gibi Hak âşıklarından ve yazdığı şiirleriyle gönüllerde taht kuranlardandır:

*Âşık Yûnus Emre, Âşık Fuzûlî,
Çalanlarsa Dadaloğlu, Koroğlu,
Mecnun Leyla'ya mı Hakk'a mı bağlı,
Söyleyenler başka âşıklar başka* (403)

4.2.15. Pîr Sultan Abdal (öl. XVI. asır)

Asıl adı Haydar olup, "Pîr Sultan" ismini kendisine mâna âleminde Hacı Bektâş-ı Velî'nin verdiği ifade edilmiştir. Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyündendir. Horasan'ın Hoy şehrinde Anadolu'ya göç eden bir aileye mensuptur. Bâdelî âşıklardandır. Bâdeyi rüyasında Hacı Bektâş-ı Velî'den içmiştir. Onun Şahkulu'nun Anadolu'da başlattığı yoğun Safevî-Şîî propagandasının etkisinde kalarak görüşlerini benimsediği, Osmanlı'nın Kızılbaş-Râfîzî zümrelerine karşı sert önlemler aldığı dönemde düşünce ve inançlarını savunmaya, yaymaya devam ettiği, nihayet XVI. asrın sonlarında Sivas'ta idam edildiği kaydedilmiştir. Bektâşîlerin yedi ulu ozanından birisidir. Şiirlerini coşkulu bir dille söylemesi ve halkı ilgilendiren konulara yer vermesi, inançlarını tavizsiz savunması, şiirlerinde konu bütünlüğünün bulunması Pîr Sultan'ın en önemli özellikleri arasında sayılmıştır.¹⁰¹

Pîr Sultan'ın söz konusu özelliklerinden dolayı olsa gerek ki Reyhanî de şiirlerinde onu övmüş, bir kahraman olarak göstermiş, asla hesaba gelmeyeceğini belirtmiş, özellikle dara çekilip asılmasına isyan ederek doğruyu korkmadan söyleyenlerin suçlu bulunarak ya hapse atıldığını, ya idam olunduğunu yahut

Karahan, "Fuzûlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/242.

¹⁰¹ Nurettin Albayrak, "Pîr Sultan Abdal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/277-278.

kellesinin kesildiğini ve kendisinin bu yolda Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, Şah İsmail Hatâyî, Pîr Sultân Abdal gibi yürüdüğünü ve bundan zevk aldığını söylemiştir:

*Bir kahraman yazmalı mı satıra
Mutlaka Pir Sultan gelir hatıra* (284)

*Seyrani ne yaptı köyden kovuldu,
Pir Sultan asıldı, Eşref dövüldü,
Namık, Nefî aynı yolda ezildi,
Mahzuni ve Âşık Reyhanî bitmedi* (52)

*Sus, konuşma diye ihtar ettiler,
Susmayınca yakasını tuttular,
Bir Şah sözü için berdar ettiler,
Pir Sultan'dan örnek alır, söylerim.* (202)

*Âşık Mahzuni'ye nasihatim var,
Bilmen duyar buylanır mı Mahzuni.
Duymadın mı Pir Sultan'ı, Zeynel'i,
Bulanık su boylanır mı Mahzuni.* (273)

*Nefîler niçin basıldı,
Pir Sultan neden asıldı,
Hasan Hüseyin kesildi,
Bildiğim için suçluyum.* (334)

*Nefîler niçin basıldı,
Pir Sultan neden asıldı,
Hüseyin niye kesildi,
Bilirim amma söylemem.* (470)

*Ne yapsın Reyhanî kadere gırgın
Pir Sultanlar idam Nefîler sürgün
Ağalar paşalar Âşık'a dargın
Gerçekçi ozanda yok be bilader.* (374)

*Eşref gibi deryalara bakmalı,
Namık gibi hak hürriyet kokmalı,
Pir Sultan misali ipe çıkmalı,
Bari bu şerefi mahvetmesinler. (445)*

*Zevk alırım Pir Sultan'ın darından
Nefî'nin Nedim'in zindanlarından
Umudumuz yaşamaktır yarından
Gerçek listesine geçmişliğim var. (536)¹⁰²*

*Yûnus, Şemi, Karacaoğlan
Sultan Balım ben de pinhân
Şah Hatâyî dost Pir Sultân
Onların iadesiyen (472)*

*Reyhanî'yim yazdım ceba,
Kars'ta anıt Şenlik Baba,
Pir Sultan gelmez hesaba,
Kurbanım Kars'a, Sivas'a (126)*

*Yûnus Emre kitap insandır demiş,
Karacaoğlan Karakız'ı söylemiş,
Her ozan başka bir yayla yaylamış,
Pir Sultan'da sonsuz bir dirayet gördüm. (162)*

*Bir kahraman yazmalı mı satıra
Mutlaka Pir Sultan gelir hatıra
Bir Türk bir dünyadır sözüne göre
Şanınla hor yerde her zaman övün. (284)¹⁰³*

Burada yeri gelmişken hemen ifade edelim ki Reyhanî, hak-sızlıklara karşı dik duruş tavrını yeri geldiğinde korkusuzca gös-termesini bilmiş, bu sebeple dayak yediği gibi altı ay hapiste de kalmıştır. Nitekim 1961 yılında Süleyman Demirel'in Erzurum'a

¹⁰² Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 215.

¹⁰³ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 207.

gelmesi şerefine bir gece düzenlenir. Bu gecede pek çok âşık şiir söyler, onlardan birisi de Reyhanî'dir. Ancak o diğer âşıkların aksine Demirel'i övmemiş, 27 Mayıs İhtilali'nde idam edilenlere karşı duyduğu sevgiyi dile getiren bir şiir söylemiştir. Bu duruma Süleyman Demirel tepki göstermemişse de çevresindekiler karakola giderek Reyhanî'yi şikâyet etmiştir. Ertesi gün üç jandarma gelerek Reyhanî'yi almış, Kars Arpaçay'a götürmüştür. Sorgusuz sualsiz içeri atılan Reyhanî, hapisten Âşık Mevlüt İhsanî'nin şahitliği ile özgürlüğüne kavuşmuştur.¹⁰⁴

Dolayısıyla onun kovulan, ezilen, sürgün edilen, asılan ve kesilen Hak dostlarını, şair ve yazarları şiirlerinde işlemesinin, övmesinin, savunmasının altında yatan en önemli sebep bu haksızlıklara karşı göstermiş olduğu duruştur diyebiliriz.

4.2.16. Erzurumlu İbrahim Hakkı (öl. 1194/1780)

Erzurum Hasankaleli olan İbrahim Hakkı, XVIII. asrın mutasavvıf şair ve âlimlerinden olup, *Mârifetnâme'si* meşhurdur. Kabri, Siirt Tillo'da müşidi Şeyh İsmail Fakirullah'ın yanındadır. Erzurum'un yetiştirdiği evliyalardan ilkinde ilk akla gelen de odur. Bundan dolayı olsa gerek ki Reyhanî, bir dörtlüğünde Erzurum'un sayısız velisi, âlimi olduğunu belirtmiş ve onlardan birisinin İbrahim Hakkı Hazretleri olduğunu söylemiştir:

¹⁰⁴ Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 20. Akagündüz, Reyhanî'nin eşi Rabia hanımla yaptığı röportajda bu hadise biraz daha farklı anlatılmaktadır ki şöyledir: "Reyhanî, Adnan Menderes'in idam edildiği günü Kars'ın Arpaçay ilçesinde bir lokantada yemek yemektedir. O esnada idam haberini almış, üzüntüsünden Cemal Gürsel aleyhinde birkaç kelâm etmiştir. Bunun üzerine Reyhanî'yi alıp götürerek dövmüşler ve öldü zannıyla Doğubeyazıt'ta bir köprüden aşağı atmışlar, cebindeki paralara, yanında taşıdığı madalyalara, saatine ve sazına el koymuşlardır. Bunlar da yetmezmiş gibi Reyhanî, Cemal Gürsel'e hakaretten iki sene hapse mahkûm edilmiş ve bu hapis cezasını çekmiştir." Bk. Akagündüz, "Canım Cânân'ındır Edem İade...", 70.

*Sayısızdır âlim, evliyaların,
Hakkı Merhum, Mehmet Efe pirlerin,
Abdulgazi Solakzade erlerin,
Sende kimler yatar uyan Erzurum. (666)*

Reyhanî “Ben Erzurumlu Değilem” şiirinde de İbrahim Hakkı Hazretlerinin Erzurum’dan uzak kalışına ve oğlunu göremeyişine temas etmiştir:

*Hakkı zâdeyi görmemiş,
Nefî’ye fırsat vermemiş,
Emrah’ın sürgün eylemiş,
Ben Erzurumlu değilem
Haksız sopal ile döğülem. (650)*

Reyhanî bir başka dörtlüğünde ise İbrahim Hakkı Hazretlerinin kabrinin bulunduğu Tillo’ya temasla onun türbesini ziyaret ettiğini ve Fatıha okuduğunu belirtmektedir:

*Gidip zap suyuna körü kurayım,
Hakkari Şavata halin göreyim,
Siirt Bitlis’in şeyhini göreyim,
Tilloda Hakkı’ya bir el açmışam (140)*

4.2.17. Habib Baba (öl. 1264/1847)

Habib Baba, Bitlis yöresinden Erzurum’a gelmiş, gerek dönemin üst düzey yetkin kişiler katında gerekse halk üzerinde tasavvufi hayatıyla büyük bir etkisi olmuş Hint asıllı bir sûfidir. Hakkında pek fazla net bilgi yoktur. Kâdirîlik tasavvuf yoluna mensuptur. Mürşidi Hacı Hasan Şirvânî’dir. Türbesi, Erzurum’da Taşmağazalar’dan Gürcükapı’ya giden yolun sağ tarafındadır.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Geniş bilgi için bk. Adem Urhan, “Devlet Arşivleri Başkanlığında Bulunan Habib Baba İle İlgili Bazı Belgeler”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54/2 (Aralık 2020), 458-476.

Reyhanî de üç dörtlüğünde halk arasında meşhur olan ve sevilen Habib Baba'ya temas ederek ilkinde Taşmağazalar'daki türbesine, ikincisinde şehirlerde hâfızların onun türbesinde okudukları Kur'ân-ı Kerim'lere ve üçüncüsünde ise Erzurum'dan Bursa'ya göç etmesi hasebiyle türbesinden ayrı kalmanın verdiği üzüntüye temas etmiştir:

*Horasan'da durur Horasan Baba,
Köski Hakkızâde Hasankale'de,
Taşmağazalarda ol Habib Baba,
Kalede Kırklar'ı göresin rüzigâr. (426)*

*Ellidört minaren önü semada,
Sabah seherinde ederler nida,
Abdurrahmangazi, Habib Baba'da,
Okur hafızların Kur'ân Erzurum. (666)*

*Selam olsun ecdat ile ebaya
Abdurrahman Gazi, Habib Baba'ya
Hor baktılar gösterdiğim çabaya
Emeğimi suya döktüm gidirem¹⁰⁶*

4.2.18. Terzi Baba (öl. 1264/1868)

Asıl adı Mehmed Vehbî olup, Erzincan'lıdır. Çocukluktan itibaren tekkelere devam ettiği ve dinî bilgileri sözlü kültür vasıtasıyla öğrendiği kaydedilmektedir Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin halifelerinden Abdullah Mekki'den icâzet almıştır. Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve Sivas yörelerinde şöhreti yaygındır. *Kenzü'l-Fütûh* (Miftâh-ı Kenz) adlı bir eseri vardır.¹⁰⁷ Reyhanî, bir dörtlüğünde Terzi Baba'nın Erzincan'ın nişanı olduğunu belirtmiştir:

¹⁰⁶ Aşır, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*, 21.

¹⁰⁷ Nurettin Albayrak, "Terzi Baba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/521-522.

*Tercan Deresi'nden ordan Erzincan,
Tatan Terzi Baba görünür nişan,
Kemah'a, Divrik'e Hatun Zernişan,
Mülkün mağarada iresin rüzigâr. (531)*

4.2.19. Şeyh Abdulgânî Zikrî Efendi (öl. 1939)

Erzurum'un Oltu ilçesine bağlı Ardos Köyü'nde -şimdi mahallesi- dünyaya gelen Abdulgânî Efendi, medrese öğrenimini Ardos Köyü'nde Molla Mustafa Efendi'nin yanında yapmıştır. Abdulgânî Efendi, imam olarak göreve başladığı Sanamer Köyü'nde bir vesile ile Rifâî şeyhi Hacı Ahmed Baba'ya bağlanmış, ondan seyr u sülûkunu tamamlayarak tarikat icazeti almıştır. Mürşidinin vefatından sonra Sanamer'den ayrılarak Erzurum'un Canören, Tebrizcik, Çiftlik, Küçükgeçit, Ağaver ve Beypınarı (Öznü) köylerinde imamlık yaparak irşad faaliyetlerini sürdüren Abdulgânî Efendi, son görev yaptığı yer olan Beypınarı Köyü'nde 1939¹⁰⁸ yılında bu fâni âlemden göçmüştür. Kabri de buradadır. Soyadı Kanunu'nu müteakip "Oğuz" soyadını alan Abdulgânî Efendi'nin "Zikrî" mahlasıyla yazdığı pek çok nutukları da olup, tasavvufi birçok konuyu etkili şekilde ele almıştır.¹⁰⁹

Reyhanî yukarıda da geçtiği üzere Erzurum'un evliyalarından bahsettiği bir dörtlüğünde Abdulgânî Efendi'ye de yer vererek onun Hak dostlarından olduğunu söylemiştir:

*Sayısızdır âlim, evliyaların,
Hakkı Merhum, Mehmet Efe pirlerin,
Abdulgazi Solakzade erlerin,
Sende kimler yatar uyan Erzurum. (666)*

¹⁰⁸ Vefat tarihi bazı kaynaklarda 1940 olarak verilmektedir. Bk. Türk, *Erzurum'un Kandilleri*, 435.

¹⁰⁹ Dilaver Düzgün, "Erzurumlu Mutasavvıf Halk Şairi Zikrî", *Millî Folklor* 76 (2007), 94-95; Sedat Adıgüzel, *Zikri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015), 1-5.

4.2.20. Osman Kemâlî Efendi (öl. 1954)

Osman Kemâlî Efendi, son devrin unutulmaya yüz tutmuş Erzurumlu ilim ve irfan adamlarındandır. 1862 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Güllüköy'de dünyaya gelmiştir. Bir buçuk yaşında iken geçirdiği çiçek hastalığı sonucunda gözlerini kaybedip âmâ olmuştur. Melâmî-Şüttârî Erzurumlu Kolağası Ali Rızâ Efendi ile Mevlânâ Dergâhı postnişini Abdülvâhid Çelebi'nin sohbetlerinden feyizlendiği gibi Melâmî-Hamzavî kutbu Abdülkâdir-i Belhî'ye (öl. 1923) intisap ederek tasavvufî terbiye görmüştür. Osman Kemâlî, Belhî'nin vefatından sonra hayatını İstanbul'da Şeyh Murad Dergâhı civarındaki evinde geçirmiş, 8 Ocak 1954'te Hakk'a yürümüştür. Kabri, Edirnekapı Mezarlığı'ndadır. Hak âşığı kâmil bir sûfî, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt bağlısı ve muhibbi bir ârif, Kur'ân'ı hıfzetmiş ve kıraat ilminden icazet almış bir hâfız ve âlim, *Mesnevî*'yi ezberlemiş bir mesnevîhân, karşısındaki en hakir insanı bile hilkatın, Hâlik'in bir eseri sayarak ona muhabbet ve hürmet gösteren gönül adamı olan Kemâlî Efendi'nin *Dîvân-ı Kemâlî'den Aşk Sızıntıları* ile *İrfan Sızıntıları* adlı iki eseri vardır.¹¹⁰

Reyhanî, *Kervan* adlı şiir kitabının ilk şiiri olan "Erzurum'da" başlıklı şiirinde Osman Kemâlî Efendi'ye "Kör Kemal" olarak yer vererek onun mânâ ehlinde ve aşk arkına düşmüş bir zât olduğunu ifade etmiş, Erzurumlu Emrah gibi onun da kıymetinin bilinmediğini belirtmiştir:

*Erbâb-ı mana çarkına
Kör Kemâl'i aşk arkına
Emrahlar geçer farkına
Varan olmaz Erzurum'da*¹¹¹

¹¹⁰ Selami Şimşek, "İstanbul'da Güllüköylü Bir Hak Âşığı Osman Kemâlî Efendi ve Düşünce Dünyası", *Ay Vakti Dergisi* 16/160 (Ocak-Şubat 2016), 33-36.

¹¹¹ Reyhanî, *Kervan*, 7.

4.2.21. Alvarlı Efe (öl. 1956)

Alvarlı Efe, Reyhanî'nin rüyasında kendisine boncuk veren zât ve köyünde sohbetlerine iştirak ettiği sûfidir. Son dönem Nakşî-Hâlidî, Kâdirî şeyhlerinden ve şairlerinden olup, İbrahim Hakkı Hazretleri gibi Erzurum'un yetiştirdiği nadide şahsiyetlerden birisidir. Erzurum halkı arasında, "Alvarlı Efe" yahut kısaca "Efe" adıyla tanınmıştır. Alvarlı olarak tanınması bu köyde yirmi dört sene imamlık yapması dolayısıyladır. 12 Mart 1956 tarihinde Erzurum'da vefat etmiş, naaşı Alvar Köyü'nde babası Hâce Hüseyin Efendi'nin yanına defnolunmuştur. Hemen her Erzurumlu'nun gönül ikliminde, gerek ilâhî ve gazelleriyle, gerekse menkıbeleriyle taht kurmuş olup, dünden bugüne büyük bir sevgi ve hürmetle yâd edilegelmiştir. Kendisinden sonra tarîkatı ve hizmetleri biricik mahdûmu Hacı Seyfeddin Efendi [Mazlumoglu] tarafından devam ettirilmiştir. Âlim ve ârif bir zât olan Muhammed Lütfî Efendi'nin, eskilerin elsine-i selâse dedikleri, üç dilde, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazdığını ve bu şiirlerinin dışında herhangi bir eserinin olmadığı bilinmektedir. Şiirleri, vefatından sonra oğlu Hacı Seyfeddin Efendi tarafından toplanarak *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî* adı verilerek yayımlanmıştır.¹¹²

Reyhanî, Erzurum'dan, âlim ve evliyalarından bahsettiği bir şiirinde ondan "Mehmet Efe" diye bahsederek yer vermiştir:

*Sayısızdır âlim, evliyaların,
Hakkı Merhum, Mehmet Efe pirlerin,
Abdulgazi Solakzade erlerin,
Sende kimler yatar uyan Erzurum. (666)*

¹¹² Selami Şimşek, "Alvarlı Hâce Muhammed Lutfî Efendi'nin Hulâsatü'l-Hakâyık Adlı Dîvân'ında Hz. Peygamber Sevgisi", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar)* (Adapazarı-Sakarya, 2011), 1/407-415.

Reyhanî, Alvar Köyü için yazdığı bir şiirinde ise Efe Hazretlerinin Alvar'ın sultanı olduğunu ve her Cuma akşamı dergâhında zikirler yapıldığını belirtmiştir:

*Vatani, milleti fikir ederler
Askerleri güle güle giderler
Her Cuma akşamı zikir ederler
Muhammed Lütüfüdür sultanın Alvar.*¹¹³

4.2.22. Alvarlı Hacı Seyfeddin Efendi (öl. 1984)

Hacı Seyfeddin Efendi, Alvarlı Efe'nin oğlu olup, babasından terbiye gördüğü gibi, on yedi yaşında iken onunla birlikte Bitlişe giderek Şeyh Abdülbâki Efendi'nin teveccühlerine nâil ve “Seyfeddin bizimdir” hitaplarına mazhar olmuş, ardından hırka giymiştir. Otuz dokuz yaşında iken ise Şeyh Nesim Efendi'den Küfrevî tâcı giyen Hacı Seyfeddin Efendi'nin şairlik yönü de vardır ve şiirlerinde “Seyfi” mahlasını kullanmıştır. 23 Mart 1984 tarihinde vefat etmiş, Alvar Köyü'nde dedesi ve babasının yanına defnolunmuştur.¹¹⁴

Reyhanî'nin Alvarlı Efe'den sonra Hacı Seyfeddin Efendi'ye bağlandığını ve ondan feyz aldığını tahmin etmekteyiz. Zira Alvarlı Efe, vefat ettiği zaman Reyhanî yirmi ikili yaşlarda genç bir delikanlıdır ve büyük bir ihtimalle askeredir. Dolayısıyla Reyhanî, 1984 yılında vefat eden Seyfeddin Efendi ile daha çok görüşme ve sohbetine katılma imkânı bulmuştur. Bunun tabii sonucu olsa gerek ki Reyhanî, şiirlerinde tespit edebildiğimiz kadarıyla iki yerde Alvarlı Efe'yi zikretmişken, Seyfeddin Efendi için “Merhum mütefekkir Seyfettin Efendi'nin medh u

¹¹³ Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, 218; Yardımcı, *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz*, 116.

¹¹⁴ Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri), Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri* (İstanbul: Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı Yayınları, 2006), 95.

senasıdır” diye başlayan beş kıtalık bir şiir söylemiştir. Söz konusu şiire baktığımızda Reyhanî'nin Seyfeddin Efendi'nin hem ilmî, hem de tasavvufî yönünü ortaya koyan önemli ifadelere yer verdiği görülür.

Reyhanî'ye göre Seyfeddin Efendi, Nakşbendiyye'den bir gönül sultânı olup, Alvar Köyü'nün ikinci efesidir. Gönül dünyasının zenginliğiyle şöhret bulmuştur. İrfân ve mârifet adamıdır. Gündüzlerini oruçla, gecelerini ibâdetle geçiren bir Hak dostudur. “Kendini bilen, Rabbini bilir” hadisinin sırrına nişan da olmuştur. O öylesine bir temiz ruha, saf bir aşka sahiptir ki bunu görenler gözyaşlarını tutamaz, samimi aşka ulaşır. O aynı zamanda Hz. Peygamber'in muhabbet okyanusuna yelken açmış bir kaptandır. Onun bu fânî âlemden bâkî âleme göç etmesiyle işler yarım kalmış, ihvanlar hüznün ve kedere gark olmuş, müridlerin, dervişlerin feyizleri kesilmiştir:

*Fenadan bekaya yine bir yolcu,
Seyfettin Efendi sultan göç etti.
Emri vaki oldu ulu kimyadan,
Güruh-ı Nakşiye mihman göç etti.*

*İkinci efesi Alvar Köyü'nün,
Şöhreti manâdır ondaki ünün,
Ve inne ileybi sırrı raciun,
Bu emrin tabii irfan göç etti.*

*Marifet eylesin hakka ricamız,
Beşere hamidir bu ilticamız,
Gündüz saim gece kaim hocamız,
Sırrı men arefe nişan göç etti.*

*Dide giryanıdı ruh ihlasına,
Görenler ererdi aşk ihlasına,
Yelken açmış idi mim deryasına,
Gark oldu ummana kaptan göç etti.*

*Artık kim sürdürür iş bu anları,
Gayri gam içinde gör ihvanları,
Bir feyiz terk etti dervişanları,
Hem müridden hem mürşitten göç etti. (137)*

Sonuç

Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Reyhanî, son dönemde uzun zaman memleketi Erzurum'da, bir zaman da Bursa'da yaşamış ve burada vefat etmiş Hak ve halk âşıklarından birisidir. Âşıklığının ve sanatkârlığının ortaya çıkmasında, rüyasında Alvarlı Efe'den içtiği bâdenin büyük etkisi olduğu kadar çok sevdiği, babasının hizmetkârlığını yaptığı beyin kızı, asıl adı Zeynep olan Hatun'un da etkisi olmuştur.

2. Reyhanî, Bayburtlu Âşık Hicrânî, Sarıkamışlı Dursun Cevlânî, Nihânî, Cemal Hoca, Huzûrî, Turan Şahbaz (Mihmânî) gibi ustalardan etkilendiği gibi kendisinden önce yaşamış Emrâh, Sümmânî gibi âşıkların da etkisi altında kalmıştır. Hicrânî, Nihânî, Emrâh ve Sümmânî'nin tasavvufu irtibatlı oldukları da bilinmektedir.

3. Reyhanî, doğduğu Alvar Köyü'nün gönül sultanı Nakşî-Hâlidî, Kâdirî şeyhi Muhammed Lutfî Efendi'den mânâ âleminde bâde içtiği gibi, zâhirî âlemde de sohbetlerine katılarak feyizlenmiş, şiirlerinde yeri geldikçe ondan bahsetmiştir. O, Alvarlı Efe'nin oğlu Şeyh Hacı Seyfeddin Efendi'den de nasiplenmiş hatta vefatı için bir ağıt da kaleme almıştır. Dolayısıyla tasavvuf yolunda ilk mürşidi Alvarlı Efe, ikinci mürşidi Hacı Seyfeddin Efendi'dir. Ancak Reyhanî bu mânevî bağı, dervişlik yönünü çok açığa çıkarmamış, gizlemiştir.

4. Reyhanî, yoksulluk ve sıkıntılar içinde bir hayat yaşamış ancak mümin duruşundan, derviş tabiatından, onurlu kişiliğinden hiçbir zaman taviz vermemiş, dövülse de hapse atılsa da haksızlığa boyun eğmemiştir. Onun şiirlerinde Hallâc-ı Mansûr'a, Nesîmî'ye, Pir Sultan Abdal'a yer vermesinde, onları övüp takdir etmesinde, âşıklığının, dadaşlığının yanı sıra Melâmî ve Bektâşî meşrep tabiatının katkısı vardır.

5. Reyhanî'nin tasavvufla ilgisini şiirlerinde geçen tasavvufî terimlerde de görmek mümkündür. Nitekim o şiirlerinde Şerâtarikat-mârifet-hakikat, ârif, irfân, mürid, mürşid, kerâmet, velî, velâyet, vuslat, zâhid, sofu, derviş, abdal, kâmil insan, evliyâ, pir, gönül eri, erler, erenler, aşk, âşık, cem, hikmet, zikir, feyz, ilham, vahdet, mugân, ricâlul-gayb gibi pek çok tasavvufî terime yer vermiştir.

6. Reyhanî'nin tasavvufla ilgisini gösteren önemli unsurlardan birisi de şiirlerinde yer verdiği tarikat kurucusu pîrler, mutasavvıflar ve sûfî şairlerdir. Nitekim o, şiirlerinde başta Bektâşîliğin pîri Hacı Bektâş-ı Velî ve Tapduk Emre'nin müridi Yûnus Emre olmak üzere ilk dönem zâhidlerinden Veyse'l-Karenî ile İbrahim b. Edhem, tasavvuf dönemi sûfilerinden Hallâc-ı Mansûr, Kâdiriyye tarikatının pîri Abdulkâdir Geylânî ve bu tarikatın ikinci pîrlerinden Eşrefoğlu Rûmî, Mevlevîliğin pîri Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Türk mizah ve latife kültürünün pîri ve Rifâilik yoluna mensup Nasreddin Hoca, Halvetiyye'den Erzurum mekeзде adıyla anılan mahallede türbesi bulunan Umu-dum Baba, Bektâşîyye'nin kurucusu Balım Sultan ile bu yolun yedi büyük şairlerinden olduğu kabul edilen Nesîmî, Fuzûlî ve Pir Sultan Abdal, Erzurum'un mânevî mimarlarından Horasan Baba, İbrahim Hakkı Hazretleri, Habib Baba, Abdulgânî Zikrî Efendi, Alvarlı Muhammed Lutfî Efendi ve onun oğlu Hacı Seyfeddin Efendi, Melâmî-Hamzavî yolu büyüklerinden Erzurum

Güllüköylü Osman Kemâlî Efendi, Erzincan'ın gönül sultanlarından Terzi Baba'ya değinmiştir.

7. Söz konusu bu yirmi iki sûfiden on ikisinin yani Mevlânâ, Yûnus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Nesîmî, Fuzûlî, Pir Sultan Abdal, İbrahim Hakkı, Abdulgânî Zikrî Efendi, Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi, Hacı Seyfeddin Efendi, Terzi Baba ve Osman Kemâlî Efendi'nin şair olması dikkat çekicidir. Ayrıca bu zâtlardan yedisinin yani Horasan Baba, İbrahim Hakkı Hazretleri, Habîb Baba, Abdulgânî Zikrî Efendi, Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi, Hacı Seyfeddin Efendi, Osman Kemâlî Efendi'nin Erzurumlu olması da dikkate değerdir. Dolayısıyla Reyhanî, tasavvuf yolunun büyük gönül sultanlarını iyi bildiği gibi, memleketi Erzurum'un da mânâ erlerini, sûfî şairlerini oldukça iyi bilmekte, tanımaktadır.

8. Reyhanî'nin yukarıda adı geçen on iki sûfî şairden üzerinde en çok etkisi olan ve kendisini onunla özdeşleştirdiği şahsiyet ise Yûnus Emre'dir. Nasıl ki Yûnus Emre'nin gönül kilidini Tapduk Emre açmışsa, Reyhanî'nin gönül kilidini de Alvarlı Efe açmıştır diyebiliriz. Reyhanî, ayrıca Yûnus için bir methiye söylediği gibi, şiirlerinde en çok onun ismini zikretmiştir.

9. Netice itibariyle Reyhanî, âşık tarzı şiir geleneğinin son dönem temsilcilerinden biri olarak hayatında ve şiirlerinde tasavvufa ve kültürüne yer vermiş bir Hak ve halk âşığdır diyebiliriz. O, Alvarlı Efe ve onun oğlu Hacı Seyfeddin Efendi'den feyz almakla birlikte şiirlerinden, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik düşüncesinden, kültüründen daha fazla beslendiği, bu yolun büyüklerinden ilham aldığını çıkarmak mümkündür. Dolayısıyla Reyhanî'yi, Alvarlı Efe ve Hacı Seyfeddin Efendi'nin doğrudan feyz almış, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik yolunun da dolaylı olarak nasiplenmiş bir muhib ve derviş olarak gösterebiliriz.

Kaynakça

- Adıgüzel, Sedat. *Zikri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Akagündüz, Ülkü Özel. "Canım Cânân'ındır Edem İade.." *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. haz. Muhsin Koç. 69-72, Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Albayrak, Nurettin. "Terzi Baba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Albayrak, Nurettin. "Pir Sultan Andal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/277-278. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Alptekin, Ali Berat - Sakaoğlu, Saim. *Türk Saz Şiiri Antolojisi 14-21. Yüzyıllar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2008.
- Altınkaynak, Erdoğan. "Erzurumlu Âşık Yaşar Reyhanî'yi Anlamak". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 40 (Winter 2018), 320.
- Artun, Erman. *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2009.
- Aşır, Ayşe. *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Bilgin, A. Azmi. "Nesîmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/3-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bingöl, İsmail. "Yaşamayan Efsane: Âşık Yaşar Reyhanî". *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*, haz. Muhsin Koç. 38. Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Çobanoğlu, Özkul. *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- ÇÜTAM, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi. "Yaşar Reyhanî", Erişim 6 Ekim.2021. <http://turkoloji.cu.edu.tr>.
- Düzgün, Dilaver. "Yaşar Reyhanî'nin Hayatı ve Eserleri". *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. haz. Muhsin Koç. 13. Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Düzgün, Dilaver. "Erzurumlu Mutasavvıf Halk Şairi Zikrî". *Millî Folklor* 76 (2007), 94-95.
- Düzgün, Dilaver. *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Düzgün, Dilaver. *Erzurum'un Yüzleri Reyhanî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Günay, Umay. *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

- Gündüz, Muhammed. "Reyhanî: Dertli Âşık". *TürkBilim International Journal of Social Sciences* 1 (2017), 6.
- Güvenç, Ahmet Özgür. "Erzurum Âşıklık Geleneğinde Alvarlı Efe Etkisi". *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyum*. ed. Cengiz Gündoğdu. 1/341-351. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- İspirli, Gamze. "Reyhanî Erzurum Sevdalıydı". *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. haz. Muhsin Koç, 73-74. Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. 1-4. İstanbul: TEV Yayınları, 1991.
- Karadayı, Osman Nuri. "Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Tasavvufî Neşenin Âşık Tavrına Yansımaları". *KTÜİFD* 4/1 (Bahar 2017): 43-64.
- Karadayı, Osman Nuri. *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Karahan, Abdülkadir. "Fuzûlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/242. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Karahan, Abdülkadir. *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul: MEB Yayınları, 2001.
- Koç, Muhsin. *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Kutlu, Hüseyin. *Hâce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri). Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı Yayınları, 2006.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Balım Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/17-18. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Öngören, Reşat. "İbrahim b. Edhem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/293-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Özarslan, Metin. *Erzurum'da Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Özkan, Ahmet. *Eşrefoğlu Rûmi ve İrfan Mektebi Eşrefiyye*. Ankara: Akademisyen Yayınları, 2020.
- Özsoy, Feridun Fazıl. "Bir Dağın Ufukunda Yitti Reyhanî". *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. 53. Erzurum: Mega Ofset, 2007.
- Pekolcay, A. Necle -Uçman, Abdullah. "Eşrefoğlu Rûmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/480-482. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Polatoğlu, Ozan Yusuf. *Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Akbaş Müzik Kültür Yayınları, 2003.
- Reyhanî, Âşık Yaşar. *Kervan*, Ankara: KTB Yayınları, 1988.
- Sarıkaya Karaca, Yasemin. *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.

- Şimşek, Selami. "Alvarlı Hâce Muhammed Lutfî Efendi'nin Hulâsatu'l-Hakâyık Adlı Dîvân'ında Hz. Peygamber Sevgisi", *Kültür Coğrafyasımızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar)*. 1/407-415. Adapazarı-Sakarya, 2011.
- Şimşek, Selami. *Nasreddin Hoca ve Tasavvuf*. İstanbul: Buhara Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Şimşek, Selami. "İstanbul'da Güllüköylü Bir Hak Âşığı Osman Kemâli Efendi ve Düşünce Dünyası". *Ay Vakti Dergisi* 16/160. Ocak-Şubat 2016, 33-36.
- Topdağı, Hacı Bekir. *Şehr-i Erzurum ve Çevresinde Medfun Mânâ Âleminin Definelerini Takdim*. haz. Ekrem Bakırcı. Erzurum.
- Tosun, Necdet. "Veysel Karanî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/74. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Turan, Fatma Ahsen vd. *Sazın ve Sözü'n Sultanları Yaşayan Halk Şairleri*. 1-11. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2008-2016.
- Türk, Abdurrezzak. *Erzurum'un Kandilleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2014.
- Urhan, Adem. "Devlet Arşivleri Başkanlığında Bulunan Habib Baba İle İlgili Bazı Belgeler". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54/2 (Aralık 2020), 458-476.
- Yardımcı, İlhan. *Âşık Yaşar Reyhanî Elli Yıllık Miras/Bir Kırk Saz*. Konya: Dizgi Ofset, 2006.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. Basım, 2007.
- Yılmaz, Mehmet Nuri. "Bir Ustanın Ardından". *Ölümünden Sonra Yaşar Reyhanî*. haz. Muhsin Koç. 42-44. Erzurum: Mega Ofset, 2007.